

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Kristýna Runtáková

Osvojení zletilého

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Osvojení zletilého“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 13. listopadu 2019

Kristýna Runtáková

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Lence Westphalové, Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce a za užitečné rady a připomínky, které mi poskytla. Dále bych ráda poděkovala mé rodině a přátelům, za jejich podporu při mém studiu.

Obsah

Seznam používaných zkratk	6
1 Úvod	7
2 Právní úprava od roku 1918 po současnost	9
2.1 Obecný zákoník občanský	9
2.2 Zákon o osvojení	10
2.3 Úprava po roce 1950	12
2.4 Občanský zákoník 89/2012 Sb.	16
3 Společná ustanovení pro osvojení zletilého	20
3.1 Základní pojmy	20
3.1.1 Osvojení	20
3.1.2 Zletilost a svéprávnost	21
3.2 Korektiv dobrých mravů	23
3.3 Osvojení zletilého, který je omezen na svéprávnosti	24
3.4 Souhlas	27
3.4.1 Souhlas manžela osvojence	27
3.4.2 Souhlas potomků osvojence	28
3.5 Příjmení	30
3.6 Vyživovací povinnost	32
3.7 Dědické právo	33
3.8 Zrušení osvojení	33
4 Typy osvojení zletilého	35
4.1 Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého	35
4.1.1 Taxativní důvody	35
4.1.2 Odůvodněné zájmy pokrevních rodičů	37
4.1.3 Právní následky	38
4.2 Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého	38
4.2.1 Podmínky osvojení	39
4.2.2 Právní následky	40

5	Řízení o osvojení zletilého	42
5.1	Zahájení řízení	43
5.2	Účastníci řízení	44
5.3	Průběh řízení	45
5.4	Rozhodnutí soudu	47
6	Závěr.....	48
	Zdroje	51
	Abstrakt	55
	Abstract.....	55
	Klíčová slova	56
	Keywords.....	56

Seznam používaných zkratek

OZO – zákon č. 946/1811 Sb. s. z., obecný zákoník občanský, ve znění k 1. 1. 1904

ZoO – zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 Sb., účinném ke dni 1. června 1948

ZPR – zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb., účinném ke dni 1. září 1959

ZOR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., účinném ke dni 1. ledna 2013

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

LZPS – usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

MatrZ – zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ZŘS – zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

ÚS – Ústavní soud

1 Úvod

Institut osvojení zletilého se jeví jako novinka, ale opak je pravdou a tento typ osvojení osob má dlouhodobou historii, která sahá až do dob starověkého Egypta. Pro účely této práce jsem se zaměřila na právní úpravy, které se vyskytovaly na území České republiky a byly ve formě zákonů. První takovou významnou úpravou byla kodifikace občanského práva v rakouském Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (zkráceně znám jako „ABGB“) z roku 1811, která se stala vzorem nejen pro české právo, ale pro mnoho dalších evropských zemí. Po vzniku Československa byl ABGB převzat do československého právního řádu obecným zákoníkem občanským, jehož některé části byly účinné až do roku 1950. Na konci 20. let 20. století byla úprava osvojení vyjmuta do samostatného zákona, který byl zrušen po událostech v roce 1948, jež vedly ke změně celého právního řádu a dosavadní zákony byly posouzeny jako režimu nevyhovující. V úpravě osvojení bylo největší změnou úplné odstranění možnosti osvojit zletilou osobu.

Po roce 1989 a další změně politického systému bylo nesporné, že je dosavadní úprava soukromého práva zastaralá, a to i přes mnohé novelizace. Proto bylo rozhodnuto o rekodifikaci, ke které došlo až po více jak dvaceti letech a 1. ledna 2014 se stal účinným občanský zákoník č. 89/2012 Sb. (dále jen „OZ“, označení 89 je symbolické vzhledem k událostem v roce 1989). Jednou z nejdůležitějších změn týkajících se osvojení je navrácení osvojení zletilé osoby do českého právního řádu, které bylo občany kladně přijato a již v první roce účinnosti zákona došlo k osvojení 168 zletilých osob.¹ Dále proběhla i reorganizace samotného zařazení osvojení, které není již řazeno mezi formy náhradní rodinné péče, ale do příbuzenství, což vyplývá i z úvodního ustanovení do této problematiky: „*Příbuzenství je vztah osob, založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením.*“²

Jelikož bylo osvojení zletilého více jak půl století nemožné, vyvolává spoustu otázek, a to především zda je tento institut potřebný, zda není možné upravit vztahy mezi těmito osobami jiným způsobem? Zletilé osoby nepotřebují náhradní rodinnou péči a výchovu, tak proč by měly být osvojovány? Je možné osvojení jakékoliv zletilé osoby, i přesto, že není schopna pochopit jeho následky? Má osvojení těchto osob stejné právní následky jako adopce nezletilých osob? Jak je tomu v případě, kdy má osvojenec potomky? Na tyto otázky se pokusím odpovědět na následujících stránkách a podložit je důkazy, což je hlavním cílem mé práce. S ohledem na její rozsah se budu především zabývat historickým vývojem osvojení, společně

¹ PLÍHAL, Tomáš. Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016. Bulletin advokacie, 2018, č. 7-8, s. 62.

² Viz § 771 OZ

hmotněprávní úpravě obou typů osvojení zletilého, jejich rozlišení a nemohu také odhlédnout od procesní stránky, která je s hmotněprávní nedílně spjata.

Jak již bylo řečeno, historická úprava, a to jak ABGB, tak i zákon o osvojení, účinný za první republiky, byly vzory pro úpravu osvojení zletilého, jak ji známe ze současného OZ. Proto se těmito zákony budu zabývat ve druhé kapitole, jelikož je považuji za důležité zdroje informací, které pomohou některá nejednoznačná ustanovení současné úpravy vysvětlit a nastínit záměr zákonodárce. Zároveň zde vyličím, co předcházelo přijetí nového OZ a charakterizují osvojení v tomto předpise.

Ve třetí kapitole se budu věnovat samotné úpravě osvojení zletilého v OZ, a to základním pojmům, společným podmínkám a následkům pro oba typy osvojení. OZ poprvé rozlišuje dva typy osvojení zletilého, mezi kterými jsou podstatné odlišnosti. Těmito se budu zabývat ve čtvrté kapitole. Prvním typem je osvojení, jež je obdobou osvojení nezletilého s výrazným subsidiárním využitím ustanovení upravujících osvojení nezletilého a druhý typ osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Pro první druh jsou taxativně stanoveny důvody, kdy je možné jej využít, zatímco pro druhý typ jsou určeny jen předpoklady, jež musí být dodrženy. Hmotné právo není možné realizovat bez procesního, a proto v páté kapitole přiblížím podmínky řízení o osvojení zletilého dle zákona o zvláštních řízeních soudních. V práci využiji především komparativní metodu pro druhou a čtvrtou kapitolu a analytickou pro třetí a pátou.

Nové právní úpravě bylo věnováno již mnoho publikací, ovšem otázka osvojení zletilých, dle mého názoru, není dostatečně prozkoumána, jelikož stále existuje mnoho sporných otázek, a to jak mezi procesní a hmotnou úpravou, tak nejednoznačné subsidiární využití úpravy osvojení nezletilých v OZ. Ani samotná důvodová zpráva nenabízí dostatečné odpovědi, je nejednoznačná a k některým zásadním pojmům neposkytuje relevantní informace (například podmínka dobrých mravů není vysvětlena a je uveden jen příklad porušení dobrých mravů). Cílem mé práce proto bude zhodnotit platnou právní úpravu, k čemuž využiji především samotné zákony, důvodové zprávy a komentáře k nim, a to od vydavatelství C. H. Beck, Leges a Wolters Kluwer. Využiji i publikace anebo příspěvky v učebnicích od autorů, zabývajících se touto problematikou, kterými jsou zejména Zuklínová a Radvanová k hmotněprávní úpravě a Svoboda, Dávid a Grygar k procesní.

2 Právní úprava od roku 1918 po současnost

Ačkoliv se osvojení jeví jako institut moderní doby, není tomu tak. Osvojení je starobylým institutem, který má dlouhou historii, sahající až do dob starověkého Egypta. Měnily se jednotlivé podoby i motivy, které k osvojení vedly, ale podstata zůstává stejná – osvojením se nahrazuje příroda, tedy přirozená rodina³. Osvojení je statusovou změnou, která má za následek změnu nejen v rodině samotné, ale také v majetkovém uspořádání, především v dědění, jelikož do rodiny vstupuje nová osoba se svými nároky, což bylo jedním z důvodů, proč bylo osvojení v dřívějších dobách využíváno.⁴ První významnou kodifikací byl občanský zákoník v době Rakouska-Uherska. Proto jsem historický vývoj začala zde.

2.1 Obecný zákoník občanský

Všeobecný občanský zákoník neboli Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (zkráceně znám jako „ABGB“) spolu s francouzským Code Civil představují nejstarší případy kodifikace občanského práva v Evropě, které měly podstatný vliv na vývoj legislativy v evropských zemích. Zákoník byl přirozenoprávní koncepcí. V českých zemích se nazýval jako obecný zákoník občanský⁵ (dále jen „OZO“). OZO byl vydán jako císařský patent č. 946/1811, který byl účinný od 1. ledna 1812 a na území Československa byly některé jeho části platné až do roku 1950. V Rakousku a Lichtenštejnsku platí zákoník dodnes.⁶

Úprava osvojení byla v OZO upravena krátce jen v sedmi paragrafech (§ 179 - § 185). Jednalo se o smluvní majetkový vztah, který měl statusový charakter. Osvojit mohl jen muž anebo žena, nikoliv společně jak je tomu dnes. Osvojitelé museli být bezdětní. Do roku 1914 musel mít osvojitel minimálně 50 let, od roku 1914 se věková hranice snížila na 40 let. Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem musel být minimálně 18 let. V této úpravě je citelný vliv muže v rodině, jelikož souhlas k osvojení nezletilého dítěte dával otec a jen pokud otec v rodině nebyl, tak jej mohla poskytnout matka, poručník či soud. I v případě zletilosti osvojenec, bylo zapotřebí souhlasu otce, jestliže byl naživu. Proti odepření souhlasu se mohl osvojenec bránit, a to podáním stížnosti u příslušného zemského soudu, který mohl souhlas nahradit svým rozhodnutím.⁷

³ MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 995.

⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení včera, dnes a zítra. In DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel (ed.). 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 470.

⁵ Zákon č. 946/1811 Sb. s. z., obecný zákoník občanský, ve znění k 1. 1. 1904

⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 33.

⁷ Viz § 181 věta druhá OZO: „I když je dítě zletilé, ale jeho manželský otec je ještě na živu, jest potřebí svolení téhož.“

Jak jsem již zmínila výše, osvojení vznikalo smluvně. Daná smlouva se předkládala příslušnému zemskému úřadu k potvrzení a opatrovnickému soudu k zápisu do soudních spisů. Následkem osvojení nabýval osvojenec příjmení osvojitele. Ve smlouvě bylo možné ujednat připojované příjmení, popřípadě zachování původních šlechtických titulů osvojence. Naopak, pokud mělo dojít k přenesení šlechtických titulů osvojitele na osvojence, bylo zapotřebí souhlasu zeměpána. Jednalo se o osvojení neúplné, což znamená, že vztahy osvojence k původní rodině zůstaly zachovány a změnil se pouze vztah osvojenec – osvojitel (blíže v kapitole 2.4 Občanský zákoník). Žádné další vztahy k ostatním členům osvojitelovi rodiny nevznikaly. Zrušení osvojení bylo možné. Pokud se jednalo o osvojení nezletilého, který v době zrušení je stále nezletilým, bylo zapotřebí souhlasu jeho zástupce a soudu. V případě osvojení zletilého postačil souhlas osvojence a osvojitele.⁸

2.2 Zákon o osvojení

Zatímco osvojení dle OZO platilo jen na území rakouské části Československa, na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platilo uherské zvykové právo a úprava osvojení dle OZO zde nedosahovala. Zákonem o osvojení⁹ (dále jen „ZoO“) byla úprava osvojení zcela vyjmuta z OZO do samostatného právního předpisu a sjednocena pro celé Československo.¹⁰ Zákon nebyl obsáhlý, obsahoval pouze čtrnáct paragrafů a úprava byla do jisté míry obdobná jako v OZO, ale více podrobná a zakládala více podmínek pro osvojení. Zákon obsahoval jak hmotnou, tak i procesní úpravu.¹¹

ZoO byly zavedeny překážky manželství a blízkého příbuzenství. Podmínky pro osvojení zůstaly stejné, tedy věk osvojitele minimálně 40 let a věkový rozdíl alespoň 18 let. Na rozdíl od OZO mohla osoba osvojit i přesto, že měla děti. Muselo se ale jednat o děti nemanželské. Výjimkou bylo osvojení dítěte manžela anebo vlastní nemanželské dítě. Pokud tedy chtěl manžel osvojit vlastní nemanželské dítě, nebylo nutné, aby byly splněny podmínky minimálního věku či věkového rozdílu. Jestliže chtěla osvojit osoba, která byla v manželství, musela mít souhlas druhého manžela (i v případě kdy se jednalo o nemanželské dítě). Společnými osvojiteli mohli být jen manželé, stejně jak je tomu v dnešní úpravě.

⁸ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení včera, dnes a zítra. In DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel (ed.). 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 471.

⁹ Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 sb., účinném ke dni 1.6.1948

¹⁰ Viz § 13 ZoO: „... pak ustanovení dosavadního zvykového práva, zák. čl. XX.z r. 1877 a nařízení na osvojení se vztahující, na Slovensku a Podkarpatské Rusi platná.“

¹¹ Viz Část V. ZoO: Který soud (úřad) jest příslušný smlouvu schváliti a podle kterého právního řádu se posuzuje osvojení.

Institut souhlasu byl upraven v § 2. Ačkoliv byla osoba již plně svéprávná, bylo nutné získat souhlas rodiče. Dále platilo to stejné jako za účinnosti OZO o odmítnutí souhlasu rodičem.¹² K otázce souhlasu se také vyjádřil prof. Sedláček, který specifikoval vztah rodičovských práv a otázky udělení souhlasu. Vztah specifikoval takto: „*Svolení rodičů k adopci je výkonem rodičovského práva, které přísluší nad dětmi vůbec, bez rozdílu, zda jsou nesevěprávné či svéprávné. Toto právo rodičů je úplně samostatné a zůstává zachováno i tehdy, když rodičovská moc z jakéhokoli důvodu zanikla, například zletilostí, odnětím soudním, zbavením moci otcovské*“.¹³ Úprava souhlasu byla tedy obdobná jako je tomu dnes, kdy souhlas není složkou rodičovské odpovědnosti, tudíž i v případě jejího zbavení zůstává rodiči právo souhlas udělit (pokud není souhlas nahrazen soudem).

V roce 1928 (kdy zákon vešel v účinnost) byl stále silný vliv muže v rodině. Můžeme tedy mluvit o jistém patriarchálním vlivu. V ZoO jej nalezneme na několika místech. Jedním z nich je právě otázka souhlasu rodiče s osvojením. Pokud měli rodiče osvojence odlišné názory na otázku souhlasu, vždy rozhodovalo mínění otce. Po osvojení osvojenec přešel přímo pod otcovskou moc osvojitele a při zrušení opět přešel pod svého původního otce (pokud nebyl osvojenec svéprávný). Rodičovská moc tedy připadala oběma rodičům, zatímco otcovská moc jen manželovi jako hlavě rodiny. Otcovská moc se od rodičovské odlišovala v případě zastupování dítěte, kdy zástupčí oprávnění měl v případě manželů jen otec. Dále otcovská moc umožňovala otci vybrat dítěti povolání, nesl náklady jeho výchovy, aj.¹⁴

Po vzoru předchozí úpravy nadále platilo, že osvojení bylo smluvním vztahem. Smlouvu uzavíral osvojenec a osvojitel.¹⁵ Náležitosti smlouvy byly podrobně stanoveny v § 8 ZoO. Aby byla smlouva o osvojení účinná, musela mít formu veřejné listiny anebo formu soukromé listiny se soudně nebo notářsky ověřenými podpisy. V případě, že byl k účinnosti smlouvy nutný souhlas poručnického soudu, bylo možné sepsat smlouvu také formou zápisu u příslušného soudu. Soud byl povinen ex offio vyšetřit poměry a schválit danou smlouvu. V případě svéprávných osob smlouvu schvaloval okresní soud, který byl obecným soudem osvojitele ve sporných věcech. Na rozdíl od OZO, ZoO již upravoval zájem nesevěprávného osvojence a určitým způsobem chránil manželství. Poručenský soud mohl odepřít schválení smlouvy, pokud nebyly splněny zákonné náležitosti, nebyla-li smlouva ku prospěchu

¹² Souhlas mohl být dán soudem, pokud jej rodič odmítl udělit bez rozumného důvodu.

¹³ SEDLÁČEK, Jaromír In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi – I. díl. 1. vydání. Praha: V. Linhart, 1937, s. 894.

¹⁴ Viz § 147 an. OZO

¹⁵ Ačkoliv tak není výslovně uvedeno v zákoně, z jeho dikce lze toto dovodit.

nesvéprávného osvojence nebo v případě, že by osvojení nemanželského dítěte vedlo k rozvratu manželství.¹⁶ Od smlouvy bylo možné také před jejím schválením odstoupit, což lze dovodit i z faktu, že osvojecká smlouva byla účinná až okamžikem schválení.

Právní účinky osvojení byly upraveny v části druhé ZoO. Osvojenci se změnilo příjmení na osvojitelovo. Pokud se jednalo o osvojitelku, tak osvojenec nesl její příjmení, anebo příjmení jejího manžela v případě, že byla provdána a manžel osvojitelky vyjádřil souhlas se změnou příjmení osvojence. Pokud se jednalo o provdanou osvojenku, bylo získané příjmení jako první a vydané příjmení připojované. Mezi osvojencem a osvojitelem, popřípadě mezi potomky osvojitele, kteří se narodili až po osvojení, vznikal ex lege stejný vztah jako mezi rodiči a manželskými dětmi. Osvojenec nabýval stejná majetková práva jako manželské dítě. Pokud měl osvojenec v době osvojení již potomka, vztahovalo se na něj osvojení v případě, že s danou smlouvou souhlasil, popřípadě souhlas za něj udělil jeho opatrovník ustanovený soudem. K ostatním členům osvojitelovy rodiny nevznikal žádný poměr, a to jak rodinný, tak ani majetkový. Jak jsem již zmínila výše, jednalo se o osvojení neúplné. Některá práva k původní rodině osvojence zůstala zachována, například právo na výživu pro osvojence a jeho potomky, pokud ji nebyl osvojitel schopen poskytovat.

Ustanovení o zrušení osvojení zůstala zachována. Zrušit osvojení bylo možné dohodou všech účastníků. Pokud se jednalo o zrušení osvojení nezletilého, byl nutný souhlas zákonného zástupce a schválení poručenským soudem. Dále mohlo být osvojení zrušeno žalobou některého z účastníků, a to jen z vážného důvodu.¹⁷

2.3 Úprava po roce 1950

Zákon o právu rodinném¹⁸ (dále jen „ZPR“) byl právní předpis, který byl účinný od 1.1.1950 a zcela derogoval ZoO. Po únorovém převratu v roce 1948 došlo k velkým změnám v právních úpravách. Zákoníky, které běžně sjednocovali příbuznou právní úpravu, byly zrušeny a z jednotlivých právních oblastí byly vytvořeny samostatné zákony (z OZO byla vyjmuta celá rodinná úprava do ZPR), což bylo typické právě pro lidově demokratické státy střední a východní Evropy. Socialismus odmítal dualismus a třídil právo dle právních oborů.¹⁹ Tato změna byla vysvětlována zejména nutností úpravy rodinně právních předpisů po druhé světové válce, kdy bylo velké množství válečných sirotků²⁰. Úprava osvojení byla zúžena

¹⁶ Viz § 8 odst. 3 ZoO

¹⁷ Např. pokud se osoba stane nevhodnou dědit, nebo byly naplněny důvody pro vydědění osoby.

¹⁸ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, účinném ke dni 1.1.1950

¹⁹ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 7.

²⁰ ŠVESTKA, Jiří. Osvojení v československém právním řádu. Praha: Universita Karlova, 1973, s. 7.

na rozdíl od ZoO a osvojení zletilého bylo zcela odstraněno, jelikož jej socialistický režim odmítal s vysvětlením, že „*osvojení nemá být právním prostředkem zachování rodiny jako kapitalistické buňky*.“²¹ Procesní stránka osvojení byla upravena zákonem o občanských právních věcech.²²

Osvojení nebylo pojato jako majetkový vztah, ale především jako forma náhradní rodičovské péče.²³ Původní účel osvojení byl omezen na *výchovu dětí k lásce k práci a lidově demokratickému státu*.²⁴ Nebyl stanoven minimální věkový rozdíl, ale musel být „přiměřený“. Zároveň byla zrušena podmínka bezdětnosti, což v praxi znamenalo větší počet osob, které mohly být osvojiteli. Statusovou stránku tedy nahradila především stránka náhradní rodičovské péče.²⁵

ZPR byl v roce 1958 novelizován,²⁶ čímž byla zavedena nová forma osvojení, a to osvojení nezrušitelné, které se v předchozí verzi zákona neobjevovalo a osvojení bylo do té doby možné zrušit vždy. Další změnou bylo rozšíření příbuzenských vztahů. Osvojitelé se zapisovali do matriky jako rodiče osvojence a mezi osvojencem a osvojitelovými příbuznými vznikl příbuzenský vztah. Osvojení nebylo nadále smluvním vztahem, ale mohlo vzniknout jen rozhodnutím soudu na návrh osvojitele, čímž se zvětšil veřejnoprávní prvek a osvojení bylo ze strany státu více regulované. I na zájem dítěte byl brán větší zřetel, jelikož se dítě mohlo k osvojení vyjádřit (pokud bylo dostatečně rozumově a mravně vyspělé a bylo schopné posoudit následky osvojení). Souhlas rodiče nebyl vyžadován ve třech případech: 1) rodiče neprojevovali o dítě minimálně dva roky *řádný* zájem; 2) dítě bylo umístěno v ústavní péči minimálně jeden rok a rodiče neprojevovali *žádný* zájem anebo 3) rodiče dali předem souhlas k osvojení bez vztahu k určitým osvojitelům²⁷. Tento zákon, stejně jako střední občanský zákoník²⁸, měl pouze dočasnou funkci, než byl připraven „starý“ občanský zákoník²⁹ a zákon o rodině (dále jen „ZOR“)³⁰.

²¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 367.

²² Zákon č. 142/1950 Sb., o konání v občanských právních věcech, účinném od 1.1.1951

²³ VOJÁČEK, Ladislav a kol. České právní dějiny. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 579.

²⁴ PLÍHAL, Tomáš. Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016. Bulletin advokacie, 2018, č. 7-8, s. 62.

²⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení včera, dnes a zítra. In DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel (ed.). 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 475.

²⁶ Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 15/1958 Sb., účinném ke dni 29.5.1958

²⁷ Udělit souhlas předem bylo možné jen ústně do protokolu před soudcem anebo orgánem pověřeným péčí o nezletilé.

²⁸ zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, účinném ke dni 1.1.1951

²⁹ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb., účinném ke dni 1.1.2013

³⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., účinném ke dni 1.1.2013

ZOR byl zrušen až účinností OZ v roce 2014. Byl tedy mnohokrát novelizován, a to především po roce 1989. Osvojení bylo v ZOR upraveno ve čtvrté hlavě. Rozlišovaly se dva typy osvojení – osvojení zrušitelné a nezrušitelné.³¹ V mnohém platilo to, co platilo v úpravě ZPR, ale v některých případech bylo osvojení zjednodušeno. Osvojení bylo více *otevřeno, zjednodušeno, zpřístupněno*³². Například lhůta pro nezáměr rodičů byla novelou z roku 1982 zkrácena z jednoho roku na šest měsíců. Po mnoha novelách se právní úprava blížila úpravě osvojení, jak ji známe dnes. Například, úprava opravdového zájmu rodiče o dítě je totožná v OZ.³³ Další novely byly ovlivněny nadnárodními předpisy. Novelou z roku 1998 byly do úpravy promítnuty mezinárodní smlouvy a byly zpřísněny podmínky pro osvojení. Další změnou bylo postavení rozhodovacího orgánu. O splnění zákonných podmínek rozhodoval jen soud, a nikoliv správní orgán, jak tomu bylo dříve (tato podmínka vyplývá z čl. 6 Úmluvy³⁴).³⁵ Po vstupu ČR do Evropské unie musela být upravena lhůta pro udělení souhlasu s osvojením, a to nejdříve šest měsíců po narození dítěte^{36,37}.

Jak jsem již zmínila výše, ačkoliv byly zákony po roce 1989 mnohokrát novelizovány, úprava osvojení zletilého nebyla do právního řádu navracena. I přes tuto skutečnost bylo osvojení zletilého řešeno Ústavním soudem (dále jen „ÚS“) v roce 1996. V § 65 odst. 2 ZOR bylo výslovně uvedeno: „*Osvojit lze nezletilého...*“, na což reagoval Krajský soud v Brně (dále jen „KS v Brně“), kterému se toto ustanovení jevílo jako protiústavní, konkrétně v rozporu s čl. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), a dále s čl. 1 Deklarace práv dítěte³⁸. KS v Brně proto odvolací řízení dle § 109 odst. 1 písm. b) OSŘ³⁹ přerušil a podal ÚS návrh na zrušení dané části ustanovení § 65 odst. 2 ZOR, neboť dle jeho názoru porušovalo rovnost mezi zletilými a nezletilými osobami. Rovnost občanů je chráněna ústavním předpisem, který může být dotčen pouze zákonem stejné či vyšší právní síly, což bylo v daném případě dle KS porušeno. KS v Brně v návrhu uvedl: „*Poukazuje na článek 3 odst. 1 Listiny a článek 1*

³¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

³² ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení včera, dnes a zítra. In DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel (ed.). 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 474.

³³ Srovnání § 68 odst. 2 ZOR a § 820 odst. 1 OZ

³⁴ Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících (Úmluva o ochraně lidských práv a svobod)

³⁵ RADVANOVÁ, Senta a kol.: Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 69.

³⁶ Daná úprava měla zamezit situacím, kdy osoby mající zájem o osvojení obcházely v nemocnicích a získávaly souhlas s osvojením od matek, které byly často vyčerpané po porodu a v psychickém vypětí.

³⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení včera, dnes a zítra. In DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel (ed.). 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 475.

³⁸ Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

³⁹ Zákon č. 63/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „OSŘ“

Listiny s tím, že rovnost práv občanů, tedy obecná platnost a zaručenost základních práv a svobod pro všechny občany a též obecně rovnocenná ochrana těchto práv je stěžejním principem právního řádu společnosti, a proto též je vyjádřena hned v úvodních pasážích základního zákona státu – Ústavy. Tento princip – z hlediska struktury právního řádu – může být prolomen pouze právní normou téže právní síly, vytvořené na základě týchž pravidel svého přijetí, která znesnadňují její negaci (čl. 9 odst. 1 Ústavy).“⁴⁰ Dále se KS vyjádřil k samotnému osvojení nezletilých: „Současná úprava osvojení je koncipována jako výlučné právo nezletilého na osvojení. Toto právo však dle názoru navrhovatele (je-li koncipováno jako tzv. zvláštní právo) není zahrnuto v mezích zvláštní (výlučné) právní ochrany dítěte, která je dána Deklarací, a proto je v rozporu s principem rovnosti občanů v právech (čl. 1 Listiny). Navrhovatel tím, jak zdůrazňuje, neodpírá dítěti právo na osvojení, pouze zastává stanovisko, že je protiústavní, je-li toto právo koncipováno jako výlučné právo nezletilého dítěte.“ Soud také poukázal na změnu vztahů v rámci vývoje společnosti, tedy na fakt, že osvojení již neslouží pouze k zajištění řádné výchovy nezletilých, ale také majetkových či bytových potřeb.

ÚS návrh zamítl, ačkoliv souhlasil s navrhovatelem, že napadené rozhodnutí zakládá nerovnost mezi nezletilými a zletilými, tento rozdíl ovšem ÚS vykládal následovně: „Podle Ústavního soudu však nejde o nerovnost, která by dosahovala intenzity nerovnosti protiústavní. Opodstatňuje ji totiž přirozená objektivně existující a evidentní odlišnost mezi nezletilými dětmi a osobami dospělými, odlišnost daná naléhavostí potřeby zajistit náhradní rodinné vztahy právě u dětí nezletilých. Rozdíl, který tak zákonodárce mezi nezletilými dětmi a osobami dospělými v napadeném ustanovení činí, nelze proto považovat za neodůvodněný či stanovený libovolně, ani za diskriminující.“

Proti danému rozhodnutí ÚS měli dva soudci odlišná stanoviska, a to prof. Vladimír Klokočka a dr. Vladimír Paul. Pan doktor Klokočka kritizoval především omezení osvojení zletilého jako *radikální zásah státu do osobního a rodinné života*. Doktor Paul zhodnotil zamítnutí návrhu KS v Brně jako *nesprávné a nelogické*, a to i z důvodu, kdy osvojenec nabyde zletilosti nepřestává být adoptovaným. Zcela se shodují s názorem dr. Paula v jeho slovech: „*Omezovat lidskou svobodu lze jen tehdy, je-li na tom zřetelný a dostatečně silný veřejný zájem a jsou-li dodrženy ostatní zákonné záruky. Takový veřejný zájem zde však není, nelze jej zjistit ani vykonstruovat. Naopak v tomto konkrétním projednávaném případě vychází najevo, že k adopci mělo dojít v první řadě v zájmu upevnění nové rodiny, která vznikla ze dvou rodin neúplných.*“ Domnívám se, že rodina je základ státu, ať již biologická či soudem stvrzená

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 5.11.1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96

a vždy by ji měl stát chránit a podporovat, a to jak v případě ochrany nezletilých i zletilých osob.

2.4 Občanský zákoník 89/2012 Sb.

O nutnosti rekonstruovat soukromé právo se mluvílo již od roku 1989. I přes mnohé novely nebylo osvojení zletilého do právního řádu navraceno a koncepce „starého“ občanského zákoníku a ZOR měla stále socialistické rysy.⁴¹ V moderní době a rychle měnící se společnosti bylo již žádoucí, aby osvojení bylo umožněno i zletilým osobám, a nejen osobám nezletilým. V evropských zemích je adopce zletilých osob různorodě upravena. V některých zemích je osvojení zletilých upraveno obdobně jako osvojení nezletilých (Německo, Švédsko a Dánsko), v jiných státech je výjimečné, ale je připuštěno (Finsko, Řecko, Španělsko), v dalších je upraveno jako neúplné (Francie, Belgie, Itálie, Lucembursko a Rakousko) a ve čtyřech státech z EU není dovoleno (Anglie, Irsko, Nizozemí a Portugalsko).⁴² Proto se při přípravě „nového“ OZ zákonodárce inspiroval nejen v české právní úpravě z roku 1928 (ZoO), ale také v zahraničních úpravách (v německé a italské), mezinárodních smlouvách a úmluvách. Například Evropskou úmluvou o osvojování dětí či Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí.⁴³ Zákonná úprava osvojení zletilého je zcela nová, jelikož ve „starém“ občanském zákoníku (dále jen „SOZ“) jsme tento institut nenalezli a od poslední úpravy se výrazně odlišuje⁴⁴.

Účinností OZ se po šedesáti čtyřech letech navrátil institut osvojení zletilého do platné právní úpravy a rozšířil možnosti osvojení. Podstata osvojení zůstává stejná – jedná se o statusovou změnu, kdy *osoba přijímá cizí osobu za vlastní* a tato změna se zapisuje do matriky. Na rozdíl od přechozích právních úprav, a to i zahraničních, je tato legální definice obsažena přímo v zákoně v § 794 OZ.

U osvojení rozlišujeme několik druhů. Můžeme rozlišovat osvojení *úplné* a *neúplné*, a to dle míry začlenění dítěte do nové rodiny. U nezletilých osob je možné jen úplné osvojení, což znamená, že právní mocí rozsudku o osvojení dítě přestává být příbuzným ve své původní rodině a stává se plnohodnotným členem nové, osvojitelské rodiny. Osvojitelé se stávají rodiči a dále vznikají příbuzenské vztahy v řadě přímé, tedy rodiče osvojitelů se stávají prarodiči osvojence. Na rozdíl od úpravy nezletilého, u zletilých osob se jedná vždy o osvojení

⁴¹ Převládala kogentní úprava, častá absolutní neplatnost, minimální úprava osobnostních práv.

⁴² Např. ve Francii, Belgii, Itálii ad. In ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: Dvořák, J., Winterová, A. Osvojení – jméno s několika významy. Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám. 1. vyd., Praha: ASPI, 2005, s. 375.

⁴³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 347.

⁴⁴ Naposledy bylo osvojení zletilého upraveno v zákoně o osvojení z roku 1928, který byl zrušen v roce 1950.

neúplné, což se projevuje především ve vyživovací a dědické sféře.⁴⁵ Dalším druhem je osvojení *zrušitelné* a *nezrušitelné*. Nezrušitelným se osvojení vždy stává ex lege uplynutím lhůty tří let od právní moci rozsudku o osvojení. Toto nezrušitelné osvojení lze prolomit pouze z důvodu porušení zákona (např. nebyl dán souhlas s osvojením, ačkoliv nebyly dány podmínky pro osvojení bez souhlasu). Zrušit osvojení lze jen na návrh osvojence nebo osvojitele, popřípadě jejich společného návrhu, a to jen z důležitých důvodů. Tímto důvodem může být například nevytvoření citového vztahu mezi osvojencem a osvojitelem. V případě zrušení zanikají veškerá práva a povinnosti, obnovuje se předchozí příbuzenský poměr a mění se osvojení příjmení (pokud si neponechá stávající).⁴⁶

Dále rozlišujeme osvojení *přímé* a *nepřímé*, což v praxi znamená, zda se rodiče a osvojitele znají, anebo se jedná o osvojení zprostředkované státem. Dle osvojitele rozeznáváme osvojení *společné*, které umožňuje osvojení jen manželům a osvojení *individuální*, které není v ČR běžné a je umožněno jen výjimečně. Společné osvojení je umožněno jen *manželům*, tedy nikoliv registrovaným partnerům, což je jedním z důvodů, proč v dnešní době je tak aktuální návrh zákona na stejnopohlavní sňatky. Homosexuální páry po splnění zákonných podmínek sice mohou adoptovat dítě, jedná se ovšem o individuální adopci, tedy právoplatným rodičem se stává jen jeden ze dvojice. Zákon o registrovaném partnerství⁴⁷ obsahoval ustanovení, které zcela zakazovalo osvojení registrovaným partnerům, ať už se jednalo osvojení společné nebo individuální. Městský soud v Praze hodnotil toto ustanovení jako protiústavní, a proto podal návrh ÚS na zrušení tohoto ustanovení. V § 13 odst. 2 bylo uvedeno: „*Trvajícím partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem.*“ Městský soud dané ustanovení klasifikoval jako diskriminační a v rozporu s čl. 12 Listiny a čl. 14 Úmluvy a § 800 OZ, který výslovně umožňuje osvojení i jiné osobě než manželům. Veřejná ochránkyně práv, která do řízení před ÚS vstoupila jako vedlejší účastník, se k danému ustanovení v nálezu ÚS vyjádřila takto: „*Jakékoliv ustanovení nebo postup orgánu veřejné moci, které vedou ke znemožnění osvojení pouze z důvodu sexuální orientace potencionálního osvojence odporují ústavnímu pořádku a Úmluvě.*“ Dále poukázala na srovnání české a zahraniční úpravy týkající se osvojení registrovanými partnery, ze které vyplývalo, že v roce 2016 byly v EU jen dva státy, které zakazovaly osvojení osobám v registrovaném partnerství, a to ČR a Maďarsko.

⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 199.

⁴⁶ SEDLÁK, Petr In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 601.

⁴⁷ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ÚS rozhodl, že dané ustanovení zákona o registrovaném partnerství je v rozporu s právem na lidskou důstojnost, právem na soukromý život a zákazem diskriminace, a proto jej nálezem zrušil.⁴⁸

Posledním druhem osvojení, který rozlišujeme, je osvojení *do ciziny* (tedy osvojení českých dětí do ciziny a osvojení dětí z ciziny), které zprostředkovává jen Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.⁴⁹

Osvojení zletilého je tedy osvojením neúplným (z důvodu zachování vyživovací povinnosti), nezrušitelným (na návrh osvojitele lze osvojení přeměnit i před uplynutím doby tří let), přímým (neexistuje rozumný důvod, proč by měl stát zprostředkovávat osvojení zletilé osoby, která nevyžaduje rodinnou péči) a může být individuálním i společným. Jelikož osvojení zletilého sleduje odlišný účel než osvojení nezletilého, a není zde již nutnost výchovy a zastupování nezletilého, je tento institut výjimečný a lze jej využít, jen pokud není možné řešit danou situaci jiným způsobem. Z tohoto důvodu je nutné zkoumat každý případ individuálně.⁵⁰ Potřeba odlišné právní úpravy pro zletilé osoby je nastíněna i v důvodové zprávě k § 794.⁵¹ Je nutné přihlídnout i k úpravě osvojení nezletilého, jelikož osvojení zletilého je speciální ve vztahu k dané úpravě. V úpravě osvojení zletilého tedy nenalezneme komplexní právní úpravu, ale jsou zde vytyčeny především odlišnosti od osvojení nezletilého.

Pojmenování daného institutu jako osvojení zletilého bylo zvoleno především z důvodu srozumitelnosti pro širší okolí. Ačkoliv se hovoří o zletilém, jedná se i osobu plně svéprávnou, která ovšem nemusí být zletilá.⁵² K tomuto se budu věnovat blíže v podkapitole 3.3. Osvojení zletilého je upraveno v části druhé „Rodinné právo“, hlavě druhé „Příbuzenství a švagrovství“, dílu druhém „Poměry mezi rodiči a dětmi“, konkrétně v paragrafech 846 až 854. Již ze zařazení do právní úpravy je evidentní, že se nejedná o náhradní rodinnou péči, ale o vytvoření obdobného vztahu jako mezi biologickými rodiči a dětmi, tedy vytvoření příbuzenského vztahu.⁵³ Osvojení zletilého je členěno do čtyř částí. Nejdříve je upraven korektiv dobrých mravů, dále jednotlivé typy osvojení zletilého – osvojení podobné osvojení nezletilého a to,

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 14.6.2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15

⁴⁹ Viz § 25 zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁰ RADVANOVÁ, Senta a kol.: Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 73.

⁵¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 347.

⁵² ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ŠVESTKA, Jirí, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2012. s. 422.

⁵³ SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Osvojení v návrhu nového občanského zákoníku. Právní fórum, 2011, roč. 8, č. 7, s. 302.

jež není jeho obdobou. Jako poslední jsou upravena společná ustanovení osvojení zletilého.⁵⁴ Dle mého názoru není systematika úpravy typická pro OZ, jelikož v tomto zákoně většinou nalezneme nejdříve společná ustanovení (nebo obecná ustanovení) pro daný institut a až poté odlišnosti jednotlivých typů. Úprava je tedy řazena dle časové posloupnosti (nejdříve typy osvojení zletilého a poté jeho následky) a nikoliv od obecného ke speciálnímu. Toto řazení je charakteristické především pro procesních úpravu, a nikoliv pro hmotněprávní. V další kapitole proto nejdříve přiblížím instituty, které jsou společné pro oba typy a ve čtvrté kapitole poté zhodnotím rozdíly mezi osvojením, jež je obdobou osvojení nezletilého a které není jeho obdobou. Rozdíl mezi těmito typy je především v zákonných podmínkách, které musí být naplněny, dále v míře aplikovatelnosti úpravy osvojení nezletilého a ve změnách v příbuzenských vztazích. Osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého má přísnější zákonné předpoklady a jak již vypovídá z názvu, blíží se více úpravě osvojení nezletilého.

⁵⁴ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 763.

3 Společná ustanovení pro osvojení zletilého

3.1 Základní pojmy

3.1.1 Osvojení

Osvojením rozumíme vytvoření obdobného vztahu mezi osvojencem a osvojitelem jako mezi rodičem a dítětem. Jedná se o nahrazení biologického rodičovství právním.⁵⁵ Nejedná se ovšem pouze o statusovou změnu, ale také psychologickou a sociální. Podstatnou částí osvojení je vytvoření citového vztahu mezi osobami, a proto nemůžeme na osvojení nahlížet jen jako na právní institut, anebo smluvní vztah, jak tomu bylo v dřívějších dobách.⁵⁶ Na rozdíl od předchozí právní úpravy není osvojení chápáno jen jako forma náhradní péče, ale jako příbuzenský vztah, což dovozují i dle zařazení osvojení v OZ. Komentář k OZ popisuje osvojení jako „*umělé vytvoření příbuzenského poměru, vazby analogické přirozenému pokrevnímu poutu*“.⁵⁷ V dnešní době osvojení slouží především k nastolení souladu mezi biologickým (sociálním) a právním rodičovstvím. V případě osvojení zletilého není hlavním cílem náhradní rodinná péče a výchova dítěte, ale zejména napravení faktického vztahu.⁵⁸ Na tento posun reagoval právě OZ a to tak, že osvojení upravil nikoliv jako ochranný a pečovatelský institut, ale jako institut statusový. Statusový prvek spatřují především ve formě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, kde se osvojitelé stávají jedinými rodiči, k čemuž slouží i změna zápisu v matriční knize a vydání nového rodného listu.⁵⁹ Vazby s původní rodinou jsou v tomto případě zcela zpřetrhány (mimo úpravu vyživovací povinnosti, která bude vysvětlena dále) a mezi členy rodiny již neexistují příbuzenské vztahy. Výjimkou jsou vazby pokrevní, které mohou být v určitých situacích stále významné, například překážka příbuzenství při uzavření manželství.

Pojem osvojení je definován v § 794 OZ jako *přijetí cizí osoby za vlastní*. Je nutné se nad významem jednotlivých částí této definice zamyslet. *Cizí osobou* rozhodně není myšlena osoba, která je osvojiteli zcela cizí, ba naopak by tyto osoby měly mít mezi sebou citový vztah. *Cizí osobou* je myšlena osoba, která není vůči osvojiteli v příbuzenském vztahu, který je upřesněn v § 804 OZ. Nesmí se tedy jednat o osoby příbuzné v linii přímé a sourozence.

⁵⁵ SEDLÁK, Petr In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 601.

⁵⁶ RADVANOVÁ, Senta a kol.: Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 64.

⁵⁷ MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 995.

⁵⁸ Nová, Hana In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michela a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 333.

⁵⁹ Výjimkou je vyživovací povinnost u osvojení zletilého.

Výjimkou je náhradní mateřství, kdy sestra může osvojit dítě své sestry.⁶⁰ Je tedy možné, aby si strýc a teta osvojili neteř či synovce. Další nepřesnost definice nalezneme ve spojení *přijetí za vlastní*, jelikož u osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého se nenahrazují rodinné vztahy, ale účelem bývají především majetkové vztahy a usnadnění přechodu majetku v případě pozůstalostního řízení. Otázkou zůstává, do jaké míry je nutné, aby osvojitel přijal osvojence za vlastního.⁶¹ Tento typ osvojení využívají osoby, které nemají vlastní potomky, popřípadě pokračovatele ve svém díle (např. vědecký výzkum či umělci), pro případ pozůstalostního řízení a zajištění si právního nástupce.⁶²

3.1.2 Zletilost a svéprávnost

OZ definuje zletilost v § 30 odst. 1 OZ: „*Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.*“ Zletilou osobou je tedy jen osoba, která dosáhla věku osmnácti let, bez ohledu na to, zda je osoba plně svéprávná.

Svéprávnost je novým pojmem v OZ, který byl dříve znám jako způsobilost k právním úkonům. Toto označení mělo původ v socialistické právní terminologii, která byla význačná nahrazováním jednoslovných pojmů víceslovnými. OZ se snažil co nejvíce od bývalého režimu odklonit, což znamenalo i změnu jazykové konvence. Plně svéprávnou osobou je člověk, který je vlastním právním jednáním způsobilý nabývat pro sebe práva a zavazovat se k povinnostem. Je tedy osobou *sui generis*. Předpokladem plné svéprávnosti je zachování rozpoznávací a ovládací schopnosti a tyto složky musí být přítomny současně.⁶³ Jak jsem již zmínila výše, plně svéprávným se osoba stává dosažením zletilosti. Zákon ale v druhém odstavci stanovuje další dva způsoby, jak může nezletilý dosáhnout plné svéprávnosti, a to přiznáním svéprávnosti anebo uzavřením manželství. Takto nabytá svéprávnost se neztrácí ani zánikem manželství či jeho prohlášením za neplatné.

Přiznat svéprávnost lze na návrh nezletilého anebo jeho zákonného zástupce (pokud s tímto návrhem nezletilý souhlasí). Dále zákon stanovuje podmínky, které musí být kumulativně splněny: nezletilý musí dosáhnout věku minimálně šestnácti let, musí být osvědčena jeho schopnost samostatně se živit, obstarat si své záležitosti a s návrhem musí

⁶⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. O příbuzenství a švagrovství. Právní rozhledy, 2013, roč. 2013, č. 8, s. 296.

⁶¹ Nová, Hana In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michela a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 336.

⁶² HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 200.

⁶³ PILÍK, Václav. Přiznání svéprávnosti nezletilému podle nového občanského zákoníku. Právní rozhledy. 2014, roč. 2014, č. 10, s. 350.

souhlasit jeho zákonný zástupce. Ačkoliv je v zákoně stanovena podmínka *osvědčení*⁶⁴, měla by být tato skutečnost i prokázána a soudce o ní musí být přesvědčen. Jelikož se jedná o situaci, kdy soud rozhoduje o osudu nezletilého, který má ze zákona právo na vyšší míru ochrany⁶⁵ a soud má povinnost tuto ochranu zajistit, a to i z důvodu, že se jedná o řízení ve věcech péče o soudu o nezletilé, které je ovládáno vyšetřovací zásadou. V zákoně je tato podmínka nesprávně formulována a tato skutečnost musí být tedy *prokázána*. V případě, že nejsou naplněny veškeré podmínky, lze svéprávnost z vážných důvodů a ve prospěch nezletilého, přiznat. Vždy ovšem musí být naplněna podmínka podání návrhu (řízení nelze zahájit ex officio) nebo souhlasu nezletilého v případě, že návrh podal zákonný zástupce a prokázání schopnosti sám se živit a obstarat si své záležitosti.

V případě nabytí svéprávnosti uzavřením manželství jsou zákonné podmínky stanoveny v § 672 OZ: minimální věk šestnáct let a důležitý důvod odůvodňující potřebu uzavření manželství. Nezletilý musí získat povolení k uzavření manželství, a to soudní cestou formou rozsudku. Soud povolení vydá jen jsou-li pro jeho vydání důležité důvody. Tyto důvody nejsou blíže specifikovány, jak tomu bylo například v OZO⁶⁶. V dnešní době je běžným důvodem těhotenství. Stejně jako řízení o přiznání svéprávnosti se jedná o návrhové řízení dle ZŘS⁶⁷, které je ovládáno vyšetřovací zásadou, a proto i zde je soud povinen zjistit, zda je naplněna podmínka důležitého důvodu a zda má manželství těchto osob budoucnost (zjednodušeně řečeno, zda se nejedná jen o sňatek „z povinnosti“). Tento rozsudek se předkládá matričnímu úřadu v rámci předoddavkového řízení.⁶⁸

Ačkoliv je institut pojmenován jako osvojení zletilého, nemusí se tedy jednat o zletilou osobu. Dané pojmenování bylo zvoleno především z důvodu srozumitelnosti, jak je uvedeno i v důvodové zprávě k OZ: „*Zvolené pojmenování není vzhledem k novému pojetí zletilosti, resp. svéprávnosti, zcela přesné a vybráno bylo jen proto, že je obvyklé mluvit o osvojení zletilého, ne však o osvojení svéprávného.*“⁶⁹ Označení osvojení zletilého je tedy poněkud zavádějící, jelikož je možné osvojit i nezletilého, kterému byla přiznána svéprávnost výše uvedenými

⁶⁴ Osvědčení určité skutečnosti v civilním soudním řízení postačuje, pokud je nezbytné v daném případě rozhodnout urychleně (případy předběžných opatření).

⁶⁵ Nezletilý je dle OZ slabší stranou jak vyplývá z § 3 odst. 2 písm. c) OZ.

⁶⁶ V § 53 OZO byly dány právní důvody, pro které mohl soud odepřít souhlas k manželství. Patřily mezi ně např.: nedostatek nutných příjmů, prokázané nebo obecně známé špatné mravy.

⁶⁷ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁸ MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 68–70.

⁶⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 366.

důvody, což je zakotveno i v § 854 OZ: „*Pro osvojení nezletilého, kterému byla přiznána svéprávnost, se ustanovení o osvojení zletilého použijí obdobně.*“

3.2 Korektiv dobrých mravů

OZ definici dobrých mravů neobsahuje, ale soudy se tímto pojmem zabývají často, a to zejména z důvodu, že se jedná o jednu ze stěžejních zásad soukromého práva. Například ÚS definuje dobré mravy jako: „*souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a času, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu.*“⁷⁰ Dále se dobrými mravy zabýval Nejvyšší soud, který je v jednom ze svých rozhodnutí definoval takto: „*Dobré mravy jsou vykládány jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.*“⁷¹ Z výše uvedeného lze dovodit, že ÚS hodnotí dobré mravy v závislosti na čase, zatímco NS jako neměnné zásady. Tyto příklady jsem vybrala k demonstraci toho, že dobré mravy nejsou pojímány jednotně, ale můžeme je zhodnotit jako základní princip soukromého práva, který je společností vyžadován. Jedná se o jakousi formu základů slušného chování, jehož porušení je společností odsuzováno.

Soulad osvojení s dobrými mravy je nejdůležitější zákonnou podmínkou, což můžeme dovodit i z umístění příslušného paragrafu, který je úvodním do celé úpravy osvojení zletilého v OZ. Tato povinnost je společná pro oba typy osvojení zletilého. U osvojení nezletilých je hlavním kritériem respektování nejlepších zájmů dítěte, u osvojení zletilého je tímto měřítkem právě korektiv dobrých mravů. Ačkoliv se jedná o jednu z mála zásad omezujících osvojení zletilého, důvodová zpráva se k ní příliš nevyjadřuje a uvádí jen příklad porušení dobrých mravů.⁷² Podmínku dobrých mravů soud zkoumá vždy jako první a až poté, co je naplněna, se zabývá dalšími předpoklady.⁷³ Úprava osvojení je koncipována tak, aby zamezila případnému rozporu s dobrými mravy. V případě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého je tímto způsobem taxativní výčet případů, kdy je tato forma osvojení možná.

⁷⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 26.2.1998, sp. zn. II. ÚS 249/97

⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23.6.2007, sp. zn. 33 Cdo 1371/2007

⁷² Dle důvodové zprávy se jedná například o zastřené sňatek (náhradu sňatku).

⁷³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: Dvořák, J., Winterová, A. Osvojení – jméno s několika významy. Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám. 1. vyd., Praha: ASPI, 2005, s. 377.

Pokud by se nejednalo o žádnou z těchto situací, bylo by možné pouze osvojení, které není obdobné osvojení zletilého.⁷⁴ I pro druhý typ osvojení jsou stanoveny další podmínky, za kterých je osvojení možné. Porušení dobrých mravů by mohlo být například spatřováno v případě, kdy by adopce zletilého byla motivována ekonomickým prospěchem či by vedla k jiným důsledkům, než zákonodárce smýšlel (například zastření jiného institutu).

Ačkoliv není primárním účelem osvojení zletilého výchova, i zde platí, že by měl vztah osvojenec – osvojitele být obdobný vztahu rodič – dítě, i když se jedná o zletilé osoby, které již nejsou závislé na rodičích a není jim ze zákona poskytována vyšší míra ochrany. K tomu, aby mohl být vztah mezi těmito osobami obdobný rodinnému poměru, by měl přispět i vhodný věkový rozdíl. U zletilých osob není věkový rozdíl výslovně upraven, proto je nutné analogicky přihlídnout k úpravě nezletilých osob, kde je v § 803 stanoven přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let. V případě, kdy je tento rozdíl menší je nutný souhlas opatrovníka zastupujícího dítě a osvojení musí být v zájmu dítěte⁷⁵. Je nutné zvážit, do jaké míry je možné toto ustanovení aplikovat v případě adopce zletilých osob. Za prvé, v řízení o osvojení zletilého nemá osvojovaný opatrovníka (pokud není omezen ve svéprávnosti), tudíž může před soudem vystupovat zcela samostatně. Za druhé, v případě osvojení, které není obdobou, je přiměřenost věkového rozdílu na úvaze soudu, jelikož vztah mezi osvojencem a osvojitelem nebývá tak blízký, jako u osvojení, které je obdobou. Ve většině těchto případů se nejedná o obdobu vztahu rodič – dítě, ale spíše vztahu mentora a žáka. Dle komentáře může být kritériem význam rodiny osvojitele na život osvojovaného. Pokud je rodina osvojitele *středobodem* života osvojovaného, který v rodině žil nebo s ní byl často v kontaktu, je naplněna podmínka blízkého vztahu osvojence – osvojitele.⁷⁶

3.3 Osvojení zletilého, který je omezen na svéprávnosti

Osvojencem může být i zletilá osoba omezená ve svéprávnosti, jak vyplývá z § 850 OZ. Omezení svéprávnosti má vliv především na procesní úpravu, ale jelikož se dotýká i hmotněprávní úpravy, zařadila jsem je do této kapitoly. Pojmenování daného institutu bylo vybráno poněkud nešťastně a je nutné zkoumat nejen podmínku zletilosti osvojované osoby, ale především podmínku svéprávnosti. Pokud bychom se drželi čistě textu zákona, bylo by možné osvojit zletilou osobu, která byla omezena rozsudkem soudu ve svéprávnosti, i když by

⁷⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 423.

⁷⁵ Dle mého názoru je podmínka zájmu dítěte zde uvedena zbytečně, jelikož soud musí vždy jednat v nejlepším zájmu dítěte, a nejen pokud zvažuje, zda není menší věkový rozdíl v daném případě problematický.

⁷⁶ MELZER, F., TĚGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. Praha: Leges, 2016, s. 1286.

v daném případě nechápala právní následky osvojení, čímž by byla porušena jedna ze základních právních zásad – ochrana slabší strany⁷⁷. Jelikož se jedná o vážnou statusovou změnu, bylo by vhodné, aby bylo v zákoně výslovně upraveno, že podmínka zletilosti bez splnění podmínky plné svéprávnosti pro osvojení zletilé osoby nestačí. Zvýšena potřeba ochrany nesvéprávného osvojence vyplývá i z důvodové zprávy k § 850 OZ.⁷⁸

V OZ je stanoveno, že v případě omezené svéprávnosti osvojence za něj jedná jeho zákonný zástupce, popřípadě opatrovník jmenovaný soudem. Spornou otázkou tohoto ustanovení je situace, kdy je osvojenec omezen ve svéprávnosti, ale přesto je schopen posoudit závažnost osvojení a jeho důsledky. V případě, kdy by za osvojence rozhodoval opatrovník, i přesto, že by byl osvojenec schopen udělit souhlas, byla by založena značná nerovnováha stran. Proto je soud v těchto případech povinen si jako předběžnou otázku posoudit, zda je zletilý osvojenec schopen posoudit toto právní jednání a souhlas udělit. Hodnotí tak dle rozsudku o omezení svéprávnosti, ve kterém je stanovena oblast a míra omezení samostatně právně jednat.^{79,80}

Pokud soud rozhodne, že osvojenec není schopen souhlas udělit sám, nesmí jej za zletilého udělit jeho zákonný zástupce nebo opatrovník, ačkoliv je oprávněn za něj jednat dle OZ. Jestliže by tak zákonný zástupce učinil, kolidovalo by toto ustanovení s úpravou osvojení nezletilého, konkrétně s § 807 OZ, ve kterém je výslovně stanoveno, že za nezletilého osvojence souhlas uděluje opatrovník jmenovaný soudem. Ochrana obou těchto skupin osob je základní zásadou soukromého práva (jedná se o tzv. slabší stranu). Pro zletilého, omezeného ve svéprávnosti platí obdobná pravidla jako u osvojení nezletilého, protože není podstatné, zda je osoba nesvéprávná z důvodu nedostatku věku anebo nedostatečné rozumové či volní schopnosti. V praxi soud osvojení jmenuje ve zvláštním opatrovnickém řízení, konaném mimo řízení o osvojení, speciálního hmotněprávního opatrovníka, který po zjištění postoje osvojence za něj udělí souhlas. Pokud tento opatrovník neudělí souhlas, nemůže být osoba osvojena i přesto, že zákonný zástupce jej udělil. Zákonný zástupce či opatrovník tedy zastupují osvojence v řízení o osvojení, ale nemohou za něj udělit souhlas.⁸¹ Pokud v řízení vyjde najevo,

⁷⁷ ŠLEJAHOVÁ, Markéta. Vybrané projevy ochrany „slabší strany“ z pohledu civilního práva procesního. *Bulletin advokacie*, 2018, roč. 2018, č.7-8, s. 47.

⁷⁸ Viz důvodová zpráva k § 850: „I když se jedná o zvláštní věc statusovou, kdy by bylo možné v případě omezené svéprávnosti připustit samostatné právní jednání, je nejspíš zapotřebí tuto možnost vyloučit právě se zřetelem na výjimečnost zdejšího institutu.“ In ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 368.

⁷⁹ Viz § 40 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb. ZŘS

⁸⁰ TOMŠOVÁ, Eva. Úvaha nad schopností zletilého právně jednat. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 2016, č. 17, s. 596.

⁸¹ SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 900

že jsou zájmy osvojenice a jeho zástupce v kolizi, nemůže jej tato osoba v řízení ani zastupovat. O kolizi zájmů se nebude jednat v případě, kdy je zákonným zástupcem rodič, jelikož zákon výslovně tuto situaci předvídá (§ 850 odst. 1 OZ), ale jednalo by se o střet, pokud by měl rodič odlišný názor na osvojení než osvojenec či jeho opatrovník ustanovený k udělení souhlasu. V tomto případě bude osvojení ustanoven usnesením kolizní opatrovník, který jej bude zastupovat v řízení. Toto usnesení se doručuje zákonnému zástupci (aby mohl podat odvolání) a procesnímu opatrovníku. Osvojitel se nedoručuje, jelikož není oprávněnou osobou k podání odvolání.⁸² Ačkoliv není možné stanovit dohled nad úspěšností osvojení, je to v případě osvojenice omezeného ve svéprávnosti, možné, jelikož má obdobné postavení jako nezletilý.⁸³

Dalším případem, kdy je nutné zkoumat rozsah omezení svéprávnosti osvojenice, je v případě připojení osvojenice k návrhu osvojitele. V ZŘS nenalezneme, jak v tomto případě postupovat. Z dikce zákona vyplývá, že pokud je soudu doručen návrh, ze kterého není patrné, že osvojenec s návrhem souhlasí (neobsahuje souhlas nebo to není patrné z přiložených podkladů), jedná se o vadu návrhu a soud vyzve navrhovatele k doplnění v dané lhůtě. Jestliže tak navrhovatel (v tomto případě osvojitel) neučiní, soud návrh odmítne. Pokud by se ovšem jednalo o osvojenice, který není oprávněn takový právní úkon učinit a zároveň jej nesmí učinit zákonný zástupce (popř. opatrovník), nebylo by možné tuto osobu osvojit. V takovém případě postačí, pokud osvojitel bude v návrhu tuto skutečnost tvrdit a doloží ji například rozsudkem o omezení svéprávnosti. Navrhovateli odpadne povinnost doložení připojení se k návrhu a soud bude postupovat výše uvedeným způsobem.⁸⁴

Osvojenec, který není omezen ve svéprávnosti, protože soud schválil smlouvu o nápomoci nebo o zastoupení členem domácnosti, se může k návrhu na osvojení připojit sám, aniž by bylo vyžadováno jakékoliv jednání podpůrce, člena domácnosti nebo ustanovení zvláštního procesního opatrovníka. Soud, dle svého uvážení, může dát podnět k zahájení řízení o omezení svéprávnosti, pokud se mu budou jevit dosud uplatněná opatření jako nedostatečná. Pokud je takové řízení zahájeno, musí být řízení o osvojení přerušeno do pravomocného

⁸² JIRSA, Jaromír a kol. Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha III. Zvláštní řízení soudní. 1. vydání. Praha: Brain Team, 2015, s. 912.

⁸³ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 886.

⁸⁴ SVOBODA, Karel. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 91.

skončení řízení o omezení svéprávnosti.⁸⁵ Jestliže osvojenec udělil souhlas před zahájením řízení, soud musí posoudit, zda se nejednalo o neplatné právní jednání (dle § 581 OZ).⁸⁶

3.4 Souhlas

3.4.1 Souhlas manžela osvojence

OZ pamatuje také na situace, kdy je osvojenec v manželství. V tomto případě je zajištěna ochrana tohoto manžela, a to formou udělení souhlasu s osvojením, protože změna rodinně právních vztahů má automaticky vliv i na práva manžela a dětí narozených po osvojení. Jedná se o projev zvláštní ochrany manželství, která je zmíněna v úvodních ustanoveních OZ.⁸⁷

Souhlas manžela je podmínkou pro oba typy osvojení a je nedílně spjat s jeho osobou. Jedná se o obligatorní podmínku, kterou nelze nahradit rozhodnutím soudu ani ustanovením opatrovníka, který by souhlas udělil za manžela.⁸⁸ V životě ovšem mohou nastat situace, kdy souhlas manžela není možno opatřit, anebo je není schopen udělit. Na tyto okolnosti OZ pamatuje, a proto jsou ve druhé větě druhého odstavce § 850 OZ stanoveny výjimky, kdy není souhlas manžela zapotřebí. Jedná se o případy, kdy manžel není schopen souhlas udělit (např. trpí duševní poruchou), anebo je získání jeho souhlasu spojeno s těžce překonatelnou překážkou (např. kóma, nevěstnost manžela). V případě omezení svéprávnosti není vždy vyloučeno, aby manžel udělil souhlas. Soud musí nejdříve zkoumat v jaké míře a oblasti je manžel omezen ve svéprávnosti (dle rozsudku o omezení svéprávnosti). Pokud dospěje k závěru, že manžel může udělit souhlas s osvojením, jelikož je schopen posoudit vážnost a důsledky takového rozhodnutí, soud jej musí vzít v potaz. V opačném případě není souhlas manžela vyžadován, ale soud je povinen zvlášť posoudit, zda osvojení není v rozporu s oprávněnými zájmy nejen manžela, ale také dalších členů rodiny, např. sourozenců. Výjimkou z tohoto ustanovení jsou potomci, kteří jsou chráněni zvláštním ustanovením, kterému se budu věnovat v další podkapitole.

Forma souhlasu není v OZ blíže upravena a ani v procesní úpravě nenalezneme například povinnost soudu poučit manžela před udělením souhlasu. Analogií tedy dovozujeme, že souhlas musí být dán osobním prohlášením, stejně jak je tomu v případě rodičů nezletilého osvojence v § 810 OZ a musí splňovat obecné náležitosti právního jednání, nesmí být vázán na jakékoliv

⁸⁵ SVOBODA, Karel. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 92.

⁸⁶ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 898.

⁸⁷ Viz §3 odst. 2 písm. b) OZ, jedná se o základní zásadu soukromého práva, a to ochranu rodiny a manželství.

⁸⁸ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2012, s. 433.

podmínky, či být časově omezený. I přesto, že je vyžadován manželův souhlas, nestává se účastníkem řízení dle § 448 odst. 2 ZŘS. Soud má ale dle § 450 ZŘS obligatorní povinnost jej vyslechnout, a to i v případě, kdy byl souhlas udělen před zahájením řízení před soudem. Z důvodu hospodárnosti, efektivity a zavedené praxe soudů postačí, když manžel udělí souhlas v rámci řízení před soudem. Stejně jako není upravena forma souhlasu, není upraveno zpětvzetí souhlasu. Dle komentáře může manžel vzít souhlas zpět až do právní moci rozsudku, a to ve stejné nebo přísnější formě (dle § 574 OZ). Jestliže manžel takto učiní, soud je povinen jej opět vyslechnout, aby zjistil důvod jeho změny rozhodnutí.⁸⁹

Ačkoliv není v hmotné úpravě osvojení zletilého výslovně vyžadován souhlas osvojitele, dle § 805 OZ a § 448 odst. 2 ZŘS lze dovodit, že je také nutný, a to i z důvodu právních následků, které osvojení má pro osvojitele. Ačkoliv se osvojitel nestává členem rodiny osvojenice a zasahuje jen do příbuzenských vztahů osvojenice a jeho dětí, v rodině osvojitele má osvojení významnější právní následky. Jednou z nejdůležitějších, která se dotýká právě manžela, je v zákonné dědické posloupnosti. Osvojenec dědí po osvojiteli v první třídě dědiců spolu a manželem osvojitele, čímž se zmenšuje jeho zákonný díl.⁹⁰

3.4.2 Souhlas potomků osvojenice

V případě dětí osvojenice rozlišuje OZ potomky narozené před osvojením a narozené po osvojení. Jestliže se potomci narodí až po osvojení, tedy až po právní moci rozsudku, má osvojení pro ně *de lege* právní následky.

Pro potomky narozené před právní mocí má osvojení právní následky jen za předpokladu, že k osvojení udělili souhlas. Zákon zde nerozlišuje, zda se jedná o zletilé či nezletilé potomky. Otázkou tedy je, od kolika let je potomek oprávněn projevit svůj souhlas a kdy za něj musí jednat opatrovník. V důvodové zprávě odpověď bohužel nenalezneme. Analogicky je nejbližší úprava souhlasu učiněného nezletilým v případě vlastního osvojení. Pokud je dítě schopno posoudit vlastní osvojení, musí být zřejmě schopno posoudit i osvojení rodiče a následky s tím spojené. Hranicí je věk dvanácti let, jak je uvedeno v § 806 odst. 1 OZ. Nezletilý starší dvanácti let má právo se k osvojení vyjádřit, „*nesmí však získat dojem, že rozhoduje; musí vědět, že rozhoduje soud a on má vyjádřit svůj názor,*“⁹¹ a to i z důvodu, že dítě má často obavu,

⁸⁹ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 891.

⁹⁰ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s.790-792

⁹¹ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 796

aby svým rozhodnutím neublížilo rodiči, a proto se mnohdy rozhoduje více v zájmu jeho než ve svém.⁹² Z úpravy lze také dovodit, že musí být před vyjádřením náležitě soudem poučen o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením a to způsobem, který je vhodný vzhledem k jeho rozumové a volní vyspělosti. K tomuto účelu může být využit i neformální způsob namísto klasického výslechu, který může být pro dítě stresující, například výslech mimo jednací síň, a to v kanceláři soudce anebo osobní návštěva pracovníka soudu v místě bydliště nezletilého.^{93, 94} Je hranice dvanácti let dostatečná? Je dítě dostatečně schopné pochopit následky tak závažného právního jednání? Pro srovnání, v případě udělení souhlasu nezletilého rodiče s osvojením je dána věková hranice šestnácti let, přičemž se dle mého názoru jedná o obdobně závažné rozhodnutí.⁹⁵ Pokud je potomek mladší, musí za něj jednat opatrovník ustanovený soudem, jelikož je vyloučeno, aby za dítě jednal jeho rodič, z důvodu střetu zájmu⁹⁶. Dle mého názoru je nutné zjistit názor dítěte vždy, bez ohledu na jeho věk a tento názor brát v úvahu, ale obezřetně, jelikož se jedná o závažnou změnu, která má takové právní následky, které dítě nemusí zcela chápat.

Otázkou je, jaká hlediska musí brát opatrovník v potaz při rozhodování, zda je osvojení rodiče ku prospěchu dítěte. Jedním z hledisek je potencionální dědické právo v původní rodině, které se ovšem může v čase měnit, anebo naopak v době udělení souhlasu nemusí mít původní rodina žádný majetek, který může v průběhu času nabýt a tím se stát pro dítě příznivější rodinou. Dále se bude opatrovník zajímat především o vztah dítěte k jeho původní rodině a k rodině osvojitele. Ochranu dítěti by mohlo nabízet ustanovení, které by stanovilo opatrovníkem dítěte pro udělení souhlasu druhého (neosvojovaného) rodiče, který má o osvojovaném, jeho původní i případné budoucí rodině více informací. V případě škody by po něm dítě mohlo žádat náhradu škody, tudíž by mu bylo ponechána alespoň určitá forma zadostiučinění.⁹⁷ Musíme ovšem myslet na případnou kolizi zájmů těchto osob, a proto toto ustanovení nemá budoucnost, jelikož zájem dítěte převyšuje nad případnou možností náhrady škody.

Další kategorií jsou zletilí potomci, kteří byli omezeni ve svéprávnosti. V tomto případě, stejně jako u souhlasu nesvéprávného osvojence, bude rozhodovat oblast a míra omezení svéprávnosti stanovená v rozsudku. V případě, že je potomek omezen právě v oblasti takového

⁹² Viz Usnesení Ústavního soudu ze dne 1.11.2007, sp. zn. II.ÚS 1818/07: „V četných případech dítě reprezentuje určitý názor hlavně z důvodu, aby neublížilo tomu rodiči, k němuž má nejintenzivnější citový vztah.“

⁹³ NOVÁ, Hana In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2012. s. 355.

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19

⁹⁵ KAVALÍR, Jakub. Úvahy nad aplikaci § 852 ObčZ. Soudní rozhledy, 2016, roč. 2016, č. 11-12, s. 357.

⁹⁶ Dle § 892 odst. 3 OZ

⁹⁷ KAVALÍR, Jakub. Úvahy nad aplikaci § 852 ObčZ. Soudní rozhledy, 2016, roč. 2016, č. 11-12, s. 356.

právního jednání, bude za něj jednat jeho opatrovník, který bude také potřebovat souhlas soudu, jelikož se nejedná o běžnou záležitost. V případě, že je tímto opatrovníkem osvojenec či jeho manžel, soud ustanoví kolizního opatrovníka.

Další způsob, jak můžeme potomky rozlišovat je dle kritéria, zda udělili souhlas s osvojením či ne. Pokud potomek dal souhlas, má pro něj osvojení stejné právní účinky jako by se narodil až po právní moci rozsudku o osvojení. Pokud souhlas nedal, jediným důsledkem je, že osvojení pro něj nebude mít žádné právní následky. Udělení souhlasu potomka nemá stejný vliv jako souhlas manžela, který je jednou z obligatorních podmínek osvojení. V případě, kdy má osvojenec více potomků, jedná každý sám za sebe a může nastat situace, kdy potomci, kteří souhlasili budou příbuznými osvojitele, a ti, kteří souhlas neudělili, budou stále příbuznými v původní rodině.

V případě formy souhlasu musíme rozlišovat, zda se jedná o souhlas zletilého či nezletilého potomka. Nezletilé osoby, bez ohledu, zda jsou starší dvanácti let či nikoliv, musí být nejdříve poučeni dle § 806 odst. 2 OZ. U zletilých osob anebo osob nezletilých, kterým byla přiznána plná svéprávnost, tato podmínka není stanovena, a platí obdobně úprava udělení souhlasu manželem, stejně jako v případě zpětvzetí souhlasu.⁹⁸ Jedinou podmínkou, která je společná pro obě kategorie je obligatorní výslech při soudním jednání (popř. neformální způsob).

3.5 Příjmení

Osvojení zletilého, na rozdíl od osvojení nezletilého, nemá ex lege vliv na příjmení osvojence, jak je uvedeno v prvním odstavci § 851 OZ. Existují dvě možnosti, jak změnit příjmení osvojence. První variantou je změna příjmení v řízení o osvojení, která se promítne v samostatném výroku v rozsudku osvojení. Pokud má osvojenec zájem takovou změnu provést je nutné, aby to soudu navrhl, což může učinit již v samotném návrhu na osvojení (společném nebo se k němu připojuje) anebo během soudního jednání. Ve výroku je poté nutno uvést, jak bude příjmení po vydání rozsudku vypadat. Výrok o změně příjmení nemusí obsahovat výčet identifikačních údajů, jelikož tyto informace jsou uvedeny jak v záhlaví rozsudku, tak ve výroku o osvojení. Výrok bude znít například takto: „Příjmení osvojence se mění z Nováková na Novotnou“ anebo v případě připojovaného příjmení: „K příjmení osvojence se připojuje příjmení osvojitele, a tedy zní Nováková – Novotná.“⁹⁹ Tato možnost ovšem koliduje

⁹⁸ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 795–796.

⁹⁹ GRYGAR, Jiří In MACKOVÁ, Alena a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, s. 762-763.

s úpravou uvedenou v matričním zákoně (dále jen „MatrZ“)¹⁰⁰. Ustanovení § 451 ZŘS a § 72 a § 74 MatrZ jsou v případě změny příjmení v kolizi, jelikož ZZŘ výslovně stanovuje, že změnu příjmení může provést ve výroku soud, zatímco MatrZ uvádí, že příjmení lze změnit jen na základě žádosti, kterou je oprávněn rozhodnout jen matriční úřad, v jehož správním obvodu má žadatel trvalé bydliště. Tímto rozporem se zabýval i zvláštní senát zřízený dle zákona o rozhodování některých kompetenčních sporů. Matriční úřad podal návrh na zrušení výroku soudu o změně příjmení zletilého osvojenec, jelikož se domníval, že soud je k takovému úkonu nepřislušný, a to právě z důvodu výše zmíněných ustanovení MatrZ. Senát se v tomto případě ovšem k problematice nevyjádřil, protože při zkoumání naplnění zákonných podmínek zjistil, že žádost na změnu příjmení nebyla podána, ale navrhovateli byl zaslán pouze rozsudek z důvodu změny zápisu v knize narození v matriční knize, nikoliv změny příjmení. Dále bylo zjištěno, že navrhovatel by v případě podané žádosti nebyl místně příslušným orgánem pro posouzení žádosti.¹⁰¹ Domnívám se, že výrok o změně příjmení nemění příjmení automaticky, ale nahrazuje udělení souhlasu dotčených osob. Žadatel o změnu příjmení tedy přiloží k žádosti pouze rozsudek soudu, a nikoliv souhlasy všech dotčených osob. Druhou variantou, jak změnit příjmení je výše uvedený způsob, tedy podáním žádosti u příslušného matričního úřadu na základě souhlasného projevu vůle dle § 851.¹⁰²

Sjednocení příjmení osvojenec a osvojitele je možné dvěma způsoby. Prvním z nich je připojované příjmení. Pokud osvojenec projeví shodnou vůli s osvojitelem, má právo si ke svému příjmení připojit osvojitelovo. Jestliže je osvojitel či osvojenec v manželství, je nutné, aby s tímto připojením vyslovili oba manželé souhlas. Souhlas rozvedených manželů, nebo manželů, kteří nemají společné příjmení, se nevyžaduje. Stejně podmínky platí, pokud je v manželství osvojenec, který nese společné příjmení s manželem. I zde je vyžadován souhlas manžela s připojením příjmení. Ke změně dochází dle § 70 odst. 1 písm. e) MatrZ. Pokud má osvojenec již připojované příjmení, není připojení dalšího příjmení možné, jak vyplývá nejen z důvodové zprávy, ale i z MatrZ.¹⁰³ Jestliže by měl osvojitel připojované příjmení, je možné připojení pouze prvního z nich. To stejné platí i pro osvojenec.

¹⁰⁰ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰¹ Usnesení zvláštního senátu zřízeného dle zák. č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, spis. zn. Konf 17/2018-06

¹⁰² SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 794.

¹⁰³ Viz § 70 odst. 2 MatrZ: “Fyzická osoba, jejíž příjmení jsou zapsána v knize narození nebo v knize manželství, může před kterýmkoli matričním úřadem prohlásit, že bude užívat pouze jedno, popřípadě dvě příjmení.”

Druhou možností je změna příjmení, která v OZ uvedena není, ale je možná dle MatrZ. Nedojde tedy k připojení příjmení, ale k celkové změně. Osvojenec bude používat jen osvojitelovo příjmení. I zde jsou vyžadovány souhlasy manželů osvojence a osvojitele. Jestliže mají manželé společné příjmení, vztahuje se tato změna i na příjmení druhého manžela a jejich nezletilých dětí,¹⁰⁴ čímž je změněno jejich prohlášení, které učinili v rámci předodдавkového řízení.¹⁰⁵

Dle mého názoru je podivné, že v případě změny příjmení nezletilého dítěte není v zákoně vyžadován jeho souhlas (není obsažen v OZ, ZZŘ ani MatrZ), ačkoliv je vyžadován v případě samotného osvojení rodičů. ÚS se v nálezu vyjádřil k právu dítěte být slyšen a vyjádřit se ke všem záležitostem, které se jej dotýkají, a to i k samotné změně příjmení: „*Per analogiam je pak bezpochyby i sedmileté dítě schopno formulovat svůj názor, při správně vedeném rozhovoru, na otázku, zda by se chtělo jmenovat jako jeho matka či nikoliv.*“ Dále ÚS uvedl v právní větě: „*Pokud by obecný soud nedostal své povinnosti a nepřihlédl-li by k právu dítěte podle čl. 12 odst. 2 ve spojení s čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte zúčastnit se řízení v jeho věci, sdělit své stanovisko a být slyšeno v soudním řízení, nedostojí požadavku posouzení jeho nejlepšího zájmu podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.*“¹⁰⁶ Z tohoto nálezu vyplývá, že i dítě by mělo vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s touto změnou.

3.6 Vyživovací povinnost

Po vzoru úpravy osvojení z první republiky byla v OZ zachována vyživovací povinnost, a to, jak povinnost osvojence jej poskytovat, tak i právo jej vyžadovat ve vztahu k předkům i potomkům. Vždy je nutné, aby byla zachována subsidiarita této povinnosti. Výživné tedy může být požadováno nebo poskytováno jen v případě, kdy v rodině založené osvojením anebo v rodině původu není jiná osoba, která by byla schopna výživu zcela poskytnout.¹⁰⁷ Pokud je osoba schopna poskytnout alespoň část, platí subsidiarita i zde a je vyžadováno jen doplnění chybějící části.¹⁰⁸ V případě, kdy osvojenec poskytuje výživné původnímu rodiči, má rodič

¹⁰⁴ Viz § 73 MatrZ.

¹⁰⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2012. s. 428.

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19

¹⁰⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 203.

¹⁰⁸ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 799.

právo na slušnou výživu¹⁰⁹. V opačném případě, má osvojenec právo vůči původnímu rodiči na zajištění v zásadě shodné životní úrovně.

3.7 Dědické právo

Osvojenec se stává přímým příbuzným osvojitele, což má vliv i na dědické právo, a to na dědění ze zákona. Jedná se tedy o případy, kdy zůstavitel nezanechal závěť anebo neuzavřel dědickou smlouvu. V § 1635 odst. 1 OZ je uvedeno, že v první třídě dědiců dědí zůstavitelovy děti a jeho manžel každý rovným dílem. Proto i z tohoto důvodu je souhlas manžela zůstavitele s osvojením nutný. V případě osvojitelovi smrti se zmenšuje poměrně zůstavitelův podíl, protože dědicem je i osvojenec, jak je výslovně stanoveno v § 853 odst. 2 OZ. Potomci osvojenec, narození před právní mocí rozsudku o osvojení, se stávají dědici jen v případě, že udělili souhlas s osvojením. Děti narozené po osvojení dědí automaticky ze zákona (viz § 853 odst. 3 OZ). Soudní komisař v takovém případě ustanoví dědice dle rozsudku o osvojení, ve kterém nalezne informace o udělení souhlasu potomkem. Na rozdíl od osvojení nezletilého, zletilý vstupuje do dědického práva jen vůči osvojiteli, nikoliv vůči dalším členům rodiny.¹¹⁰

3.8 Zrušení osvojení

V zákoně není výslovně stanovena možnost zrušení osvojení zletilé osoby, ale zároveň tato možnost není ani výslovně vyloučena. Proto se mnozí autoři (Svoboda, Grygar) domnívají, že zrušení osvojení zletilého bude upraveno obdobně, jako zrušení osvojení nezletilého, tedy jen v případě, pokud nedošlo ke konverzi osvojení na nezrušitelné. Osvojení se stává ex lege nezrušitelným uplynutím tří let od právní moci rozsudku o osvojení, ale je možné podat návrh na soud, aby k přeměně došlo dříve.¹¹¹ Konverze osvojení se týká jen formy, která je obdobou osvojení nezletilého, v případě osvojení, jež není obdobné ke konverzi nedojde nikdy, jelikož je u tohoto typu vyloučena, a proto je možné osvojení zrušit kdykoliv.¹¹²

V důsledku zrušení osvojení zaniká příbuzenský vztah vzniklý osvojením, jakož i práva a povinnosti z něj vyplývající a obnovuje se předchozí příbuzenský vztah. V případě osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého se příbuzenský vztah v původní rodině obnovuje, v případě osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého se pouze ruší vztah mezi osvojenecem a osvojitelem, jelikož v tomto případě ke zrušení původního příbuzenského vztahu

¹⁰⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, TELEČEK, Ivo. Výživné v novém občanském zákoníku. Bulletin advokacie, 2014, roč. 2014, č. 3, s. 23.

¹¹⁰ CELLAR, Milan. Důsledky osvojení pro dědické právo. Ad Notam, 2015, roč. 2015, č. 5, s. 9.

¹¹¹ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 886.

¹¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 205.

nedošlo. Pokud došlo osvojením ke změně příjmení, mění se osvojenci příjmení na původní, ledaže si osvojenec osvojitelovo příjmení ponechá.¹¹³

Opětovné osvojení je možné za podmínky, že bylo dřívější osvojení zrušeno, nebo má být osvojenec adoptován pozdějším manželem, protože předchozí manžel, který byl společným osvojitelem, zemřel, anebo zemřeli oba společní osvojitelé nebo jediný osvojitel, a to i v případě že se jednalo o nezrušitelné osvojení.¹¹⁴

¹¹³ Viz § 842 OZ

¹¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 205.

4 Typy osvojení zletilého

OZ jako první český předpis zavedl dva typy osvojení zletilého. I přesto, že se jedná o staronový institut, dle statistik jej bývá hojně využíváno, čemuž odpovídá i následující statistika. Jen v prvním roce účinnosti OZ bylo podáno 191 návrhů, z nichž bylo 168 vyhověno, v roce 2015 se jednalo o 140 návrhů a vyhověno bylo 125 a v roce 2016 byl počet nižší, 94 návrhů z nichž bylo vyhověno 86. Jak je z této statistiky patrné, tendence se sice mírně snižují, což je způsobeno prvotním boomem, ale osvojení je i přesto hojně využíváno, což dokazuje, že daný institut v českém právním řádu chyběl. Nejvíce je využívána forma, jež je obdobou osvojení nezletilého, a to osvojení osobou, která o osvojence pečovala jako o vlastního a osvojení dítěte svého manžela.¹¹⁵

4.1 Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého

4.1.1 Taxativní důvody

Osvojení zletilého, jež je obdobou osvojení nezletilého řeší konkrétní, taxativně stanovené situace, které slouží především k nápravě rodinných vztahů a vytvoření souladu mezi právním stavem a sociální realitou. Předpokladem je úzký vztah mezi osvojitelem a osvojencem, což je hlavní odlišností od druhého typů osvojení. Nejedná se ovšem o jediný předpoklad, který musí být naplněn, aby soud osvojení schválil. Dále musí být dodržen jeden z taxativně stanovených důvodů v § 847 OZ a její naplnění by mělo vyplývat již ze samotného návrhu na osvojení. Pokud tomu tak není, soud jej po marném uplynutí lhůty k doplnění návrhu odmítne.¹¹⁶ Těmito důvody jsou:

- a) přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen týmž osvojitelem
- b) v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý
- c) osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti
- d) osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela.

Prvním z důvodů je osvojení za předpokladu, že byl přirozený sourozenec osvojovaného osvojen týmž osvojitelem a není podstatné, zda se jedná o sourozence plnorodého či polorodého. Není jasně stanoveno, co je myšleno přirozeným sourozencem, zda se jedná jen o sourozence biologické anebo i právní, ale ze slova *přirozený* bych dovodila, že zde zákonodárce myslel jen biologickou vazbu, čemuž nasvědčuje i druhý odstavec tohoto paragrafu, kde jsou výslovně

¹¹⁵ PLÍHAL, Tomáš. Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016. Bulletin advokacie, 2018, č. 7-8, s. 62-63.

¹¹⁶ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 892.

uvedeni *pokrevní* rodiče. Bylo by vhodné, aby i zde byl sjednocen jazykový výklad a hovořilo se o *pokrevních* sourozencích. Příkladem je situace, kdy má matka více dětí, ale její stávající manžel (partner) není jejich otcem, ačkoliv s nimi má otcovský vztah a vychovává je.¹¹⁷ Za těchto okolností je možné osvojit celou skupinu sourozenců, ale může dojít ke stavu, kdy budou děti osvojovány postupně, některé z nich již dosáhnou zletilosti, a právě na tyto případy toto ustanovení dopadá. Dále se využívá i v situacích, kdy mají sourozenci mezi sebou velké věkové rozdíly (např. můj nejstarší sourozenec je o 17 let starší a pokud by došlo v naší rodině k osvojení v mých dvou letech, je více než jasné, že by musel být osvojen již jako zletilý).

Podmínka stanovená pod písmenem b) je jistou formou přechodného ustanovení, které má za úkol upravit situace, kdy byl návrh podán v době nezletilosti osvojovaného, který během řízení dosáhl zletilosti anebo mu byla přiznána plná svéprávnost. Logicky by se očekávalo, že dojde ke konverzi tohoto řízení a bude se v něm pokračovat jako v řízení o osvojení zletilého, ale ZŘS na toto ustanovení nepamatuje, protože v úpravě o osvojení zletilého nerozlišuje jednotlivé formy osvojení, natož jednotlivé taxativní důvody. Proto bude řízení o osvojení nezletilého zastaveno a je nutné, aby byl podán nový návrh na zahájení řízení o osvojení zletilého. Podmínku *v době podání návrhu* je nutné chápat jako časovou, nikoliv podmínku konverze typu řízení.¹¹⁸

U třetího důvodu je nutné, aby byly kumulativně splněny dvě podmínky, a to určitá kvalita péče (*jako o vlastního*) a doba, kdy byla tato péče poskytována (*již v době jeho nezletilosti*). Péči jako o vlastního se předpokládá jak faktický výkon, tak i vůle osvojitele o dítě pečovat jako o vlastní, což znamená, že by měl být mezi osvojencem a osvojitelem obdobný vztah jako mezi rodičem a dítětem. Mělo by se jednat o péči, která se rozsahem blíží výkonu rodičovské odpovědnosti dle § 858 OZ s výjimkou práv, jenž náleží výlučně rodiči. Mezi tyto osoby patří například druh rodiče dítěte v případě nesezdaného soužití, poručník dítěte nebo pěstoun v případě dlouhodobé pěstounské péče.¹¹⁹ U tohoto typu osvojení z logiky věci odpadá potřeba předadopční péče.¹²⁰

¹¹⁷ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 770.

¹¹⁸ GRYGAR, Jiří In MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 1290.

¹¹⁹ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 771.

¹²⁰ GRYGAR, Jiří In MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 1290.

Poslední, zákonem vymezenou, situací je osvojení dítěte svého manžela, který je nejvyužívanějším důvodem, a dokonce se odhaduje, že se jedná o více než 50 % případů osvojení zletilého.¹²¹ Tento typ bývá označován jako „nepravé“ osvojení a typicky se jedná o případy, kdy osvojovaný žije v rodině, kterou tvoří on, jeho rodič a manžel rodiče (osvojitel) a k osvojení v době jeho nezletilosti nedošlo z důvodu, že druhý rodič k němu nedal souhlas. Tento důvod se v mnoha případech kryje s písm. c), kdy osvojitel o osvojence zároveň pečoval v době jeho nezletilosti. Může se ale jednat i o situace, kdy osvojitel uzavřel sňatek s rodičem až v době zletilosti osvojence, a i přesto se mezi nimi vytvořilo silné citové pouto jako mezi rodičem a dítětem.¹²²

4.1.2 Odůvodněné zájmy pokrevních rodičů

Negativní podmínkou, která je pro tento typ osvojení zletilého stanovena jsou odůvodněné zájmy pokrevních rodičů, čímž se tento druh osvojení odlišuje od druhé formy. Souhlas rodičů s osvojením je jejich statusovým právem spojeným s osobností dítěte, které zaniká nabytím zletilosti dítěte dle § 856 OZ. Dle mého názoru toto právo rodič ztrácí i přiznáním svéprávnosti, jak vyplývá z § 854 OZ a kapitoly 3.1.2 této práce. Pokud je osvojovaný nezletilý, může rodič jeho osvojení bránit neudělením souhlasu.

Jelikož u osvojení svéprávných osob není vyžadován souhlas rodičů, jako tomu je u nezletilých, musí být jejich zájmy chráněny, a to výsledkem v řízení o osvojení, při kterém jsou brány v úvahu jejich zájmy, které soud poté hodnotí, zda jsou odůvodněné, či nikoliv. Rodiče nejsou účastníky řízení dle § 448 ZŘS, ale soud má povinnost je vždy vyslechnout. Důvodová zpráva neobsahuje žádný příklad odůvodněných zájmů rodičů, které by měly za následek neschválení osvojení, proto je nutné posuzovat každý případ individuálně.¹²³ Příkladem může být neschopnost rodiče ze zdravotních důvodů o sebe pečovat, ale musí se jednat o aktuální potřebu, a nikoliv o obavu z budoucnosti (např. obava z genetických predispozic). Zároveň soud musí posoudit, jaký byl mezi nimi do této doby vztah, zda rodič o dítě projevoval zájem a další okolnosti, které soud bude pokládat za důležité. Naopak odůvodněným zájmem by nebyl majetkový zájem, kdy rodiče očekávají, že budou

¹²¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2012. s. 425.

¹²² SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 773.

¹²³ GRYGAR, Jiří In MELZER, F., TĚGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 1292.

po potomkovi dědit, protože je zámožný a očekává se, že ze zdravotních důvodů zemře dříve než jeho rodiče.

4.1.3 Právní následky

Jak už je z názvu patrné, tato forma osvojení má obdobné právní následky, jako osvojení nezletilého, především výrazný vliv na příbuzenské poměry, jelikož právní mocí rozsudku osvojenec pozbývá práv v původní rodině a vzniká příbuzenský poměr mezi osvojencem, jeho potomky (na které se osvojení vztahuje), osvojitelem a jeho rodinou (a contrario § 849 OZ). Dovození tak především z § 833 OZ, který upravuje následky osvojení pro nezletilého (využití ustanovení o osvojení nezletilého vyplývá z § 847 odst. 3 OZ). Osvojením tedy vzniká vyživovací povinnost mezi osvojencem a příbuznými osvojitele a dědické právo vůči osvojiteli. Na rozdíl od osvojení, které není obdobou, v jehož případě vystupují původní rodiče vedle osvojitele, se na základě rozsudku provede změna zápisu v matriční knize a vystaví se osvojenci nový rodný list, ve kterém budou na místě původních rodičů uvedeni osvojitel a v případě, kdy se bude jednat o individuální osvojení, bude uveden jen jeden osvojitel a místo druhého rodiče bude prázdné (pokud se nejedná o osvojení manželem rodiče). Dříve se prováděla i změna rodného čísla, která byla novelou z roku 2015 zrušena.¹²⁴ Pokud je osvojitel manželem jednoho z rodičů osvojenec, nemá tato změna vliv na příbuzenský vztah mezi osvojencem a tímto rodičem, jelikož by byl následek v daném případě v rozporu s účelem osvojení, tedy se sjednocením rodiny.¹²⁵

4.2 Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého je druhou z forem osvojení zletilého, jež přichází v úvahu především v situacích, kdy osvojitelé nemají vlastní potomky, ale i v případě, kdy potomky mají, ale ti nejsou dosažitelní, či nejsou osobami, které by pokračovali v jejich díle. Tato úprava vychází z předválečné úpravy osvojení, tedy z OZO i ze ZoO, kterým jsem se věnovala ve druhé kapitole této práce. Lze jej charakterizovat jako osvojení z důvodu zajištění pokračovatele, z čehož lze dovodit, že se nejedná o narovnání právního a sociálního rodičovství, jak tomu je u prvního typu.¹²⁶

¹²⁴ Viz zákon č. 318/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), bod 61.

¹²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 204.

¹²⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 367.

4.2.1 Podmínky osvojení

Aby mohlo dojít k osvojení zletilé osoby touto formou, musí být splněny podmínky, které můžeme rozdělit na pozitivní a negativní.

Negativní podmínky jsou stanoveny v první části § 848 OZ: „*Není-li to na újmu důležitých zájmů potomků osvojitele nebo potomků osvojovaného.*“ Osvojení nesmí být na újmu potomkům osvojitele i osvojovaného, na rozdíl od osvojení, jež je obdobou, kde jsou chráněny zájmy pokrevních rodičů. Ačkoliv je v první formě stanovena kvalita zájmů jako *odůvodněné* a ve druhé jako *důležité*, jedná se zde jen o jinou formulaci, ale obsahově jsou chápány tyto pojmy v obou formách stejně, jelikož důležité zájmy musí být před soudem vždy odůvodněny a zároveň odůvodněné zájmy jsou i důležité.¹²⁷ Dále je z výše uvedené části ustanovení patrné, že postačí, pokud je osvojení na újmu jen potomkům osvojitele *nebo* osvojence, není zde vyžadováno kumulativní splnění. Za újmu nelze považovat změnu v dědických nebo vyživovacích právech, ledaže by šlo o úmyslné zneužití práva. Zájem potomků bude soud zkoumat v řízení před soudem, kde budou vyslechnuti. Pokud tak neučiní, bude řízení stíženo vadou mající za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Soud je povinen vždy zjistit jejich stanovisko a pokud nebyl některý potomek v návrhu uveden, je povinen s ním začít jednat, jelikož se jedná o řízení nesporné, které je ovládáno jak vyšetřovací zásadou, tak je soud povinen jednat *ex officio*.¹²⁸

Pozitivními podmínkami jsou důvody zvláštního zřetele a vzájemný přínos (výjimečně postačí přínos pouze jedné ze stran). V důvodové zprávě k tomuto ustanovení jsou uvedeny příklady, kdy je tato forma osvojení možná. Jedná se o případy osob, které nemají potomky (pokrevní ani právní), nemají pokračovatele ve svém díle (uměleckém, vědeckém, řemeslném), potomci jim neposkytují náležitou pomoc (v nemoci, ve stáří), anebo pobývají neznámo kde,¹²⁹ tedy nějakým způsobem chybí osvojiteli potomek, ať už biologicky či sociálně, což bylo hlavním důvodem pro osvojení i v historických úpravách. V tomto případě se nelpí na minimálním věkovém rozdílu, jako u druhé formy, a proto bývá tento typ využíván i v případě, kdy mezi osvojencem a osvojitelem vznikl obdobný vztah jako mezi rodičem

¹²⁷ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 781.

¹²⁸ GRYGAR, Jiří In MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 1296.

¹²⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela In ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, s. 367.

a dítětem, ale není dána podmínka věkového rozdílu.¹³⁰ Osvojení by mělo být přínosné, a to primárně pro osvojence i osvojitele, v odůvodněných případech alespoň pro jednoho z nich (dle Grygara alespoň pro osvojovaného).¹³¹

Pokud nejsou zákonné podmínky naplněny, soud rozsudkem návrh zamítne, stejně jako tomu bylo v případě, který řešil KS v Hradci Králové, který se zabýval odvoláním proti zamítavému rozsudku o osvojení, který vydal Okresní soud ve Svitavách. Jednalo se o společný návrh osvojitelů, kteří si vybudovali blízký vztah s bývalým manželem své vnučky, vnímali jej jako vlastního potomka, který jim pomáhal v domácnosti, pečoval o ně a společně s nimi se staral o jejich statek. Osvojitelé měli mimo jiné tři dcery, s dvěma z nich udržovali kontakt. Ačkoliv dcery vyjádřily před soudem nesouhlas s osvojením, nebylo osvojení v rozporu s jejich odůvodněnými zájmy, i přesto, že by ním byly zkráceny jejich dědické podíly, což ovšem dle komentářové literatury není případ odůvodněného zájmu. Dcery dále namítaly, že osvojení je v rozporu s dobrými mravy, jelikož osvojenec je manipulátor a agresor. Po prozkoumání tohoto obvinění (zkoumal rozvodový spis osvojence a jedné z vnuček osvojitelů) soud žádné takové skutečnosti neshledal. Jedna z dcer vypověděla, že účastníci řízení plánují osvojením zkrátit stát na daních, jelikož by převáděli majetek mezi osobami blízkými, a ne mezi cizími, což se také neprokázalo, neboť pro takový záměr neexistovaly důkazy. Soud měl ovšem za to, že nebyla naplněna podmínka důvodu hodného zvláštního zřetele, neboť osvojitelé mají tři dcery, z nichž dvě z nich s nimi nezpřetrhali vazby, rodiče pravidelně navštěvují, pečují o ně a dle provedených důkazů (výslech, listinné důkazy v podobě dopisů) mají zájem rodičům se statkem pomoci. Z tohoto důvodu soud návrh zamítl a nepřiznal žádné ze stran náhradu nákladů. Osvojitelé se proti tomuto rozsudku odvolali a krajský soud, po projednání odvolání a provedení nových důkazů (nesporné řízení je ovládáno zásadou úplné apelace a je možné uvádět tzv. nova), rozsudek okresního soudu v plném rozsahu potvrdil.¹³²

4.2.2 Právní následky

Na rozdíl od osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, má tato forma právní následky jen pro osvojence a osvojitele, případně jeho potomky narozené po právní moci rozsudku o osvojení. Pokud má osvojenec potomky, kteří se narodili před osvojením, mohou udělit souhlas a právní následky budou účinné i pro ně. K dalším členům osvojitelovy rodiny

¹³⁰ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 782.

¹³¹ GRYGAR, Jiří In MELZER, F., TĚGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 1295.

¹³² Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka Pardubice ze dne 19.10.2016, sp. zn. 18 Co 235/2016

osvojení právní příbuzenství nevzniká. Dle komentáře je možné, aby během řízení o osvojení došlo ke konverzi, a to z typu, který není obdobou na typ, jež obdobou je, a to doplněním skutkových tvrzení a důkazních prostředků během řízení.¹³³

Jelikož je řízení o osvojení zletilého neúplným osvojením, vstupuje osvojenec do příbuzenského vztahu jen vůči osvojiteli, ale jeho vazby k původní rodině zůstávají zachovány. Hlavním rozdílem, od osvojení obdobného osvojení nezletilému je, že osvojení nezanikají vztahy k jeho rodičům, ale budou paralelně postaveny vedle vztahu s osvojitelem,¹³⁴ což znamená, že v matriční knize bude zapsán jak původní rodič, tak i osvojitel, jak vyplývá z § 5 odst. 1 písm. b) MatrZ. Problém nastává v rodném listě, jelikož zde nebyla reflektována nová právní úprava obsažená v OZ a rodný list neobsahuje možnost zapsat osvojitele paralelně s rodičem. Zároveň není jasně stanoveno, jakým příbuzným se osvojitel stává.¹³⁵ Dle mého názoru má osvojenec dva rovnocenné rodiče, kteří by měli být zapsáni v rodném listě společně. Osvojiteli nevznikají žádná práva vůči osvojení, a to ani v případě dědění či výživného, stejně jako osvojení nevznikají žádná práva vůči ostatním členům osvojitelovy rodiny a vstupuje pouze v dědické právo vůči osvojiteli, jako dědic v první zákonné třídě.

¹³³ GRYGAR, Jiří In MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 1296.

¹³⁴ GRYGAR, Jiří In MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, s. 1297.

¹³⁵ SEDLÁK, Petr. ŠMÍD, Ondřej In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 788.

5 Řízení o osvojení zletilého

Bylo již mnohokrát zmíněno, že osvojení zletilého nebylo v českém právním řádu obsaženo více jak šedesát let, z čehož vyplývá, že nebyla upravena ani procesní stránka tohoto institutu. Zákonodárce nezvolil cestu novelizace OSŘ, ale vyjmutí nesporných řízení a řízení, která se jakkoliv odlišovala od sporných řízení (viz Jiná řízení upravená v IV. hlavě) do samostatného právního předpisu.¹³⁶ Tímto předpisem se stal zákon o zvláštních řízení soudních (ZŘS), jenž je speciální k OSŘ a jejich vztah je definován ve druhém a třetím odstavci § 1 ZŘS, tedy OSŘ se užije tam, kde chybí právní úprava, nebo v případech, kdy mohou obě úpravy obstát vedle sebe.¹³⁷ Řízení zařazená do tohoto předpisu, jsou taxativně vymezena v § 2 ZŘS a řízení o osvojení zletilého je uvedeno pod písmenem s). Náleží do hlavy páté „Řízení ve věcech manželských a partnerských“, čtvrtý oddíl „Řízení ve věcech osvojení“, druhý pododdíl „Řízení ve věcech osvojení zletilého“.

V ZŘS není výslovně upraveno subsidiární užití ustanovení upravujících řízení o osvojení nezletilého, jak je tomu v hmotněprávní úpravě, což hodnotím jako jeden z nedostatků procesní úpravy.¹³⁸ I přesto, že byl ZŘS vytvořen právě pro účely jednodušší soudní vymahatelnosti OZ, některá ustanovení tento účel nepodporují. Musíme tedy na základě hmotněprávní úpravy dovést i zde podpůrnou funkci osvojení nezletilého, a to především v případech, kdy by opačný způsob způsobil kolizi hmotného a procesního práva anebo by byla ustanovení o osvojení zletilého samostatně nedostatečná.¹³⁹ Takto dovozujeme například při rozlišení forem osvojení, ke kterým ZŘS nepřihlíží, což se projevuje v případě výsledků osob, kdy ve formě, jež je obdobou zjišťujeme zájem pokrevních rodičů, zatímco v druhé formě především zájem potomků. Na druhou stranu je proces řízení o osvojení zletilého do jisté míry zjednodušen, jelikož se jedná o adopci osoby, která nabyla plnou svéprávnost, proto zde není soud povinen poskytnout zvláštní ochranu, jak je tomu u nezletilých, či plně nesvéprávných osob.¹⁴⁰

¹³⁶ Z tohoto důvodu není zákon pojmenován jako „zákon o nesporných řízeních“.

¹³⁷ MACKOVÁ, Alena a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, s. 28.

¹³⁸ Subsidiární využití je uvedeno u obou typů osvojení a to v § 847 odst. 3 a § 848 odst. 2 OZ.

¹³⁹ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 886.

¹⁴⁰ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací. 9. vydání. Praha: Leges, s. 458.

5.1 Zahájení řízení

Věcně a místně příslušným soudem pro řízení o osvojení zletilého je obecný okresní soud osvojované osoby dle ustanovení § 3 odst. 1 a § 445 ZŘS. Obecný soud je určen subsidiárním užitím OSŘ, a to dle § 85 odst. 1, případně § 86 OSŘ. Soudem příslušným pro projednání osvojení zletilého je tedy okresní soud v místě bydliště osvojovaného. Tento soud by měl být stabilním soudem pro veškerá řízení spjatá s procesem osvojení, a to i jeho případným zrušením.

Řízení je možné zahájit jen na návrh osvojitele nebo manželů, kteří se stanou společnými osvojiteli, ačkoliv je pro ZŘS typická zásada oficiality. Jedná se o lex specialis k § 13 odst. 1 ZŘS, který stanovuje dva možné způsoby zahájení řízení vedená dle ZŘS – návrhová a beznávrhová. Návrh je možné podat nejen v písemné formě, ale i ústně do protokolu. Sám osvojenec návrh podat nemůže, ale může se k návrhu osvojitele připojit, anebo mohou podat společný návrh.¹⁴¹ Osvojovaný, který je omezený ve svéprávnosti a není schopen se o sebe sám postarat, může být umístěn do předadopční péče. Tuto schopnost soud posuzuje jako předběžnou otázku a pokud v jejím výsledku zhodnotí, že osoba opravdu není této péče schopna, sdělí tento fakt osvojiteli a poučí jej o potřebě podat návrh na umístění osvojovaného do předadopční péče. O návrhu rozhoduje soud usnesením. Návrh na předadopční péči je možné podat i samotný, před podáním návrhu na osvojení.¹⁴² I zde se blíží právní úprava spíše osvojení nezletilého, čemuž jsem se blíže věnovala v kapitole 3.3. Jako většina řízení uvedených v ZŘS, je i řízení ve věcech osvojení věcně osvobozeno od soudního poplatku.¹⁴³

Náležitosti návrhu nejsou v ZŘS blíže specifikovány, proto je nutné vycházet z obecné úpravy OSŘ. Návrh musí obsahovat obecné náležitosti dle § 42 odst. 4 (kterému soudu je adresováno, kdo je činí, které věci se týká, co dotyčný návrhem sleduje, podpis a datum) a dle § 79 odst. 1 OSŘ další náležitosti, především návrh výroku rozsudku, který musí obsahovat jméno, příjmení, datum narození, případně rodné číslo osvojitele a osvojovaného a navrhovanou formu osvojení. V návrhu musí být rovněž specifikován manžel osvojovaného, pokud je účastníkem řízení, děti osvojovaného a stejně tak by měl být specifikován manžel osvojitele, ačkoliv v ZŘS není jeho souhlas vyžadován, dovozují tak analogií z OZ. Pokud děti nejsou uvedeny, nejedná se o vadu řízení a soud poté, co zjistí, že je zapotřebí jejich souhlasu, s nimi začne bez dalšího jednat. Návrh nemusí obsahovat žádost o změnu příjmení, plně postačuje, pokud osvojovaný zájem projeví během samotného jednání před soudem.

¹⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 203.

¹⁴² SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 891.

¹⁴³ Viz § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

V samostatném výroku je poté uvedena změna příjmení, ovšem bez žádosti na matričním úřadu není změna provedena.¹⁴⁴ Výrok nahrazuje pouze souhlasy dotčených účastníků (blíže k této problematice v kapitole 3.5).

Jestliže podává návrh jen osvojitel, je nutné, aby bylo z návrhu patrné, že osvojenec s daným návrhem souhlasí, a to formou výslovného souhlasu připojeného k návrhu, anebo musí tato skutečnost vyplývat ze skutečností uvedených v návrhu (přiložené listiny, vylíčené skutečnosti, které musí být prokázány).¹⁴⁵ Souhlas osvojenec se pokládá za připojení se k návrhu dle § 41 odst. 2 OSŘ. Jestliže tyto důkazy chybí, soud vyzve navrhovatele (osvojitele) usnesením, aby návrh v soudem stanovené lhůtě doplnil. Výzva musí být dostatečně určitá, musí obsahovat poučení osvojitele, že ze souhlasu nebo vyjádření osvojenec, musí vyplývat jeho jednoznačná vůle k osvojení, a to včetně formy osvojení. Tato výzva se ovšem doručuje pouze osvojiteli, nikoliv osvojenci, protože není účastníkem řízení do prokázání jeho připojení se k návrhu.¹⁴⁶ Daná lhůta není stanovena k dojednání souhlasu s osvojenecem, ale pouze k přiložení daných důkazů, jelikož postoj osvojenec má navrhovatel znát již před podáním návrhu, aby zbytečně nezatěžoval soud neodůvodněnými a nejasnými návrhy. Jedná se o lhůtu soudcovskou, kterou je možné prodloužit, nikoliv prominout. Jestliže navrhovatel v soudem stanovené lhůtě návrh nedoplní, je návrh chápán jako vadný a soud jej odmítne. Pokud je návrh podán v době, kdy byl osvojovaný nezletilý, nemůže řízení pokračovat po dosažení jeho zletilosti. Soud je v takovém případě povinen zastavit řízení o osvojení nezletilého a osvojitel může zahájit řízení o osvojení zletilého novým návrhem, v němž musí doložit skutečnost, že se jedná o jeden z taxativních důvodů pro osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého a to dle § 847 odst. 1 písm. b) OZ, což doloží usnesením o zastavení řízení.¹⁴⁷

5.2 Účastníci řízení

Okruh účastníků řízení je definován dle § 6 odst. 2 ZŘS: „*Účastníkem je navrhovatel a ten, kterého zákon za účastníka označuje*“. V případě řízení o osvojení jsou účastníky osvojenec, jeho děti a osvojitel. Manžel osvojenec není účastníkem řízení, ale dle hmotné úpravy (§ 850 odst. 2 OZ) je i jeho souhlas vyžadován. Souhlas není vyžadován v případech, kdy je manžel osvojenec omezen ve svéprávnosti a není schopen vyjádřit souhlas anebo pokud je opatření

¹⁴⁴ Viz § 451 odst. 2 ZŘS

¹⁴⁵ DÁVID, Radovan In LAVICKÝ, Petr a kol. zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 763.

¹⁴⁶ SVOBODA, Karel. Řízení o osvojení zletilého [online]. vsehrd.cz, 11. června 2014 [cit. 6. listopadu 2019]. Dostupné na: <<https://www.vsehrd.cz/casopis/kategorie-obcanske-pravo-hmotne?search=%C5%99%C3%ADzen%C3%AD+o+osvojen%C3%AD+zletil%C3%A9ho>>

¹⁴⁷ DÁVID, Radovan In LAVICKÝ, Petr a kol. zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 762.

jeho souhlasu spojeno s těžce překonatelnou překážkou (nezvěstnost). K této problematice jsem se podrobně věnovala v kapitole 3.4. Účastníky naopak nejsou rodiče osvojovaného (na rozdíl od osvojení nezletilého), i přes to, že je rozsudek o osvojení přímo ovlivňuje, neuplatní se zde zájmová zásada, která je pro nesporná řízení typická.¹⁴⁸ Pokud se jedná o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého, je povinností soudu rodiče osvojovaného vyslechnout. Režim pro osvojení osoby, která byla omezená ve svéprávnosti, se v mnohém podobá osvojení nezletilých osob. Jestliže je osvojovaná osoba nezletilá, ale byla jí přiznána plná svéprávnost, není nutné, aby za osobu při řízení jednal procesní opatrovník. Soud má však právo rozhodnout, že osoba musí být pro dané řízení zastoupena (procesním opatrovníkem ad hoc), pokud má za to, že je to vzhledem k charakteru řízení a rozumové vyspělosti osvojovaného nutné.¹⁴⁹ Osvojovaný také může udělit plnou moc zástupci pro celé řízení, nebo pro jednotlivé procesní úkony dle § 24 OSŘ.¹⁵⁰

5.3 Průběh řízení

Pro řízení vedená dle ZŘS je typické, že soud nevede přípravná řízení, což vylučuje i využití rozsudku pro zmeškání nebo pro uznání. Místo standardního soudního jednání je možné svolat tzv. jiný soudní rok k přípravě a k projednání věci. Soud jej svolá, pokud usoudí, že je to vhodné anebo v případech, kdy to výslovně stanovuje zákon. Jiný soudní rok je charakteristický tím, že se koná dle zvláštních pravidel anebo ve zvláštních prostorách mimo budovu soudu (např. zdravotnická zařízení v případě řízení o přípustnosti převzetí ve zdravotním ústavu). Jestliže je soudní rok nařízen, ačkoliv pro něj nejsou vážné důvody, které předepisuje zákon, jedná se o vadu řízení, která je odvolacím důvodem dle § 205 odst. 1 písm. c) OSŘ.¹⁵¹ V případě osvojení zletilého se nabízí případy, kdy je osvojovaný omezený ve svéprávnosti umístěn v nemocnici a je dlouhodobě upoután na lůžko. V ostatních případech soud nařídí standardní jednání dle § 19 ZŘS, jelikož v úpravě osvojení zletilého není výslovně upravena možnost, že je možné provést řízení i bez jednání, a i vzhledem k nutnosti provedení důkazních prostředků, které jsou v ZŘS stanoveny jako obligatorní. Pokud zákon nestanoví jinak, je řízení dle ZŘS vedeno obdobně jako sporné civilní řízení dle OSŘ a odchylky od tohoto průběhu jsou uvedeny v obecné části ZŘS, zejména v § 20.

¹⁴⁸ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 896.

¹⁴⁹ Dle § 29 až 31 OSŘ.

¹⁵⁰ DÁVID, Radovan In LAVICKÝ, Petr a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 764.

¹⁵¹ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 30.

Nesporné řízení je ovládáno vyšetřovací zásadou, dle které musí soud provést ke zjištění skutkového stavu i jiné důkazy, než které byly navrhnuty účastníky. Účastníci tak mají povinnost tvrdit a prokazovat, ale nenesou břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Soud musí jako první zkoumat, zda osvojení není v rozporu s dobrými mravy, k čemuž slouží právě výslechy osob, které jsou stanoveny v § 450 ZŘS. Výslech dalších účastníků musí soud nařídit vždy, pokud usoudí, že je to třeba ke zjištění skutkového stavu (viz § 22 ZŘS), což je projev zásady oficiality, kdy soud má povinnost zjistit skutečný stav věci, jelikož účastníci nenesou břemena.¹⁵² Zákon nestanovuje, co má být cílem výslechu, nebo které skutečnosti mají být zjištěny, proto je nutné v tomto případě přihlídnout k hmotněprávní úpravě a zjišťovat, o jakou formu osvojení se jedná a dle toho směřovat otázky výslechu. Tedy zda bude soud zkoumat, jestli je mezi osvojovaným a osvojitelem obdobný vztah jako mezi rodičem a dítětem, nebo zda je naplněna podmínka důvodu zvláštního zřetele a osvojení není na újmu třetím osobám.¹⁵³ Těmito osobami jsou pokrevní rodiče v případě osvojení, které je obdobou, potomci osvojenice a osvojitele a manželé osvojenice i osvojitele.¹⁵⁴ Významu souhlasů udělených manželem osvojitele i osvojenice a potomků osvojenice jsem se věnovala ve třetí kapitole.

Rodiče osvojenice je nutné vyslechnout i přesto, že nejsou účastníky řízení, a proto musí být před výslechem poučeni dle § 126 OSŘ. Pokud rodiče vystupují v řízení jako zákonní zástupci osvojenice v případě jeho omezené svéprávnosti, budou i přesto vyslechnuti jako svědci, jelikož zákon nevyklučuje možnost výpovědi zástupce osvojenice, který je zároveň svědkem (nejedná se o kolizi). Výslech rodiče není vyžadován v případech, kdy jej není možné objektivně získat (rodiče nežijí, jsou v kómatu, neznámého pobytu). Výslech se provádí zásadně při jednání, ale výjimečně je možné využít písemné vyjádření, pokud by osobní účast při jednání byla spojena s velkými obtížemi (např. rodiče žijí dlouhodobě v Austrálii).¹⁵⁵

Manžel osvojenice není účastníkem řízení, tím je pouze manžel osvojitele. Ačkoliv není výslech manžela osvojitele výslovně stanoven v § 451 ZŘS, jeho nutnost dovozují z § 850 odst. 2 OZ, kde je jeho souhlas výslovně požadován. Souhlas manžela je také potřebný ke změně příjmení, pokud k ní má dojít rozsudkem o osvojení (viz 851 odst. 3 OZ).

¹⁵² SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 34.

¹⁵³ GRYGAR, Jiří In MACKOVÁ, Alena a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, s. 761.

¹⁵⁴ DÁVID, Radovan In LAVICKÝ, Petr a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 765.

¹⁵⁵ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 900.

Potomci osvojeence jsou účastníky řízení, a proto je soud musí před výsledkem poučit dle § 131 OSŘ. Dítě se nejenže vyjadřuje k samotnému osvojení, ale také uděluje souhlas, zda má mít osvojení právní následky i pro něj (viz kapitola 3.4.2). Pokud potomek odmítne vypovídat, není žádný prostředek, jak jej k výpovědi donutit, či jej sankcionovat, jelikož se jedná o účastníka řízení, nikoliv svědka. Důsledkem odmítnutí výpovědi může být zamítnutí návrhu na osvojení, protože by soud porušil vyšetřovací zásadu a nezjistil by úplný skutkový stav.¹⁵⁶ Pokud má osvojenec jiné potomky než vlastní děti, budou i tyto osoby vyslechnuty, jestliže soud uváží za nutné zjistit jejich názor. Osvojitele a osvojeence soud vyslechnout nemusí, pokud jsou veškeré skutečnosti prokázány z provedených důkazních prostředků (výslech svědků, listiny, samotný návrh).¹⁵⁷

5.4 Rozhodnutí soudu

Meritorní formou rozhodnutí v případě osvojení je dle § 451 odst. 1 ZŘS rozsudek. Jelikož osvojení nemá ze zákona vliv na příjmení, je nutné, aby i tato změna byla obsažena ve výroku rozsudku, který poté bude podkladem pro žádost o změnu příjmení na příslušném matričním úřadě. Ostatní rozhodnutí učiněná v řízení jsou ve formě usnesení, které je univerzálním rozhodnutím pro ZŘS, nestanoví-li zákon jinak (viz § 25 odst. 1). Výrok rozsudku o osvojení obsahuje identifikace osvojovaného a biologických rodičů, které obsahují jméno, příjmení, datum narození, popřípadě rodné číslo. Dále je ve výroku stanoveno, že právní mocí tohoto rozsudku se zletilý stává osvojencem osvojitelů (popř. společných osvojitelů) a identifikace osvojitelů. Z výroku musí být zřejmé o jakou formu osvojení se jednalo. Pokud to není uvedeno ve výroku, může forma osvojení vyplývat ze záhlaví rozsudku, který je součástí výroku.¹⁵⁸ Jak sem již zmínila výše, osvojení zletilého je možné jen na návrh, což má vliv i na náhradu nákladů řízení. Pro řízení, která je možné zahájit i bez návrhu je typické, že nikdo z účastníků nemá nárok na náhradu (dle § 23 ZŘS). Proto bude soud v případě osvojení rozhodovat o náhradě nákladů dle § 142 an. OSŘ.¹⁵⁹

¹⁵⁶ GRYGAR, Jiří In MACKOVÁ, Alena a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, s. 761.

¹⁵⁷ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 900.

¹⁵⁸ SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 901.

¹⁵⁹ GRYGAR, Jiří In MACKOVÁ, Alena a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, s. 762.

6 Závěr

Osvojení zletilého je institutem, který není na území České republiky novinkou. První zákon účinný na českém území, který obsahoval osvojení zletilého, byl rakouský ABGB, jenž byl na svou dobu tak moderní právní úpravou, že byl po první světové válce převzat i do československého občanského zákoníku. V roce 1928 byla úprava osvojení vyjmuta do samostatného zákona o osvojení, který platil až do roku 1950 a sjednotil právní úpravu týkající se osvojení na území Československa. Účinností zákona o právu rodinném bylo osvojení zletilého z českého právního řádu odstraněno. Tento stav trval až do roku 2014, kdy se stal účinným OZ, i přesto, že po roce 1989 bylo občanské a zejména rodinné právo mnohokrát novelizováno. Chybějící úpravu osvojení zletilého ve svém nálezu zaznamenal i ÚS v roce 1996, který řešil návrh KS na zrušení ustanovení, které výslovně umožňovalo jen osvojení nezletilého a považoval toto ustanovení za diskriminační. I přesto, že soud návrh zamítl, potřebu tohoto institutu ÚS potvrdil.

Účinností OZ bylo osvojení zletilého navráceno, změnilo se zařazení osvojení v OZ, které se dříve nacházelo v rámci náhradní rodinné péče, zatímco nyní je v rámci příbuzenství. Problematická je úprava osvojení v případě registrovaných partnerů, kterým se zabýval ÚS v roce 2016, jelikož v zákoně o registrovaném partnerství bylo v § 13 výslovně uvedeno, že pokud je osoba v partnerství, není možné, aby byla osvojitelem, a to ani individuálním. ÚS toto diskriminační ustanovení zrušil, ale i přesto se Česká republika stále řadí mezi menšinu zemí v EU, kde není možné, aby registrované páry byly společnými osvojiteli.

Základním pojmům a společným právním následkům jsem se věnovala ve třetí kapitole práce. OZ obsahuje definici osvojení, ve které nalezneme nejasnosti, například chápání pojmu *cizí osoba*, jelikož osvojitelem nikdy nemůže zcela cizí osoba, ale musíme tímto rozumět osobu, která není přímým příbuzným nebo sourozenec (výjimkou je surogativní mateřství). I samotný název *osvojení zletilého* je poněkud zavádějící, jelikož může být osvojena i osoba, která není zletilá, ale byla jí přiznána svéprávnost a naopak, v případě zletilé osoby omezené ve svéprávnosti jsou stanoveny další podmínky, které musí být naplněny. Soud musí zkoumat do jaké míry je osvojovaný schopen porozumět následkům osvojení. Pokud není natolik omezen, je soud povinen vždy vzít v potaz jeho souhlas či nesouhlas. V případě, kdy není schopen udělit souhlas, ustanoví soud této osobě opatrovníka, i přesto, že je v § 850 OZ řečeno, že za osvojovaného jedná zákonný zástupce či opatrovník. Slovem *jedná* je zde myšleno jen zastupování v rámci procesu, nikoliv udělení souhlasu, který v tomto případě udělí soudem

určený opatrovník. Pokud v průběhu řízení vyjde najevo kolize zájmů osvojovaného a jeho zákonného zástupce, musí být osvojenci ustanoven další opatrovník a to procesní.

První podmínkou, která je v OZ stanovena k osvojení zletilého, je korektiv dobrých mravů. Ačkoliv se jedná o obdobu nejlepšího zájmu v případě osvojení nezletilého, tedy nejdůležitější předpoklad, který soud zkoumá vždy primárně, důvodová zpráva se k němu příliš nevyjadřuje a uvádí zde jen neurčitý příklad porušení dobrých mravů, což souvisí i s faktem, že dobré mravy nejsou v OZ definovány, jsou proměnlivé v místě i čase a těžce se vystihují jednoznačnou definicí. Soud vždy zkoumá, zda je mezi osvojence a osvojitelem obdobný vztah rodič – dítě, což hodnotí i na základě začlenění osvojencem do osvojitelovi rodiny. Další společnou podmínkou pro oba typy osvojení je souhlas manžela osvojence dle OZ, který je vyžadován vždy, s výjimkou situací, kdy manžel není schopen souhlas udělit z důvodu omezení svéprávnosti, anebo je získání jeho souhlasu spojeno s těžce překonatelnou překážkou (nezvěstnost). Pokud tomu tak je, neustanovuje se manželovi opatrovník, jelikož nikdo není oprávněn za něj souhlas udělit, ale soud posuzuje, zda osvojení není v rozporu s jeho zájmy a se zájmy dalších osob dotčených osvojením, vyjma potomků, kteří jsou chráněni jiným ustanovením. Ačkoliv je vyžadován jeho souhlas, není manžel osvojence účastníkem řízení dle ZŘS, tím je jen manžel osvojitele, jehož souhlas se dovozuje z úpravy osvojení nezletilého.

Jak z OZ vyplývá, má osvojení právní následky pro potomky osvojence narozené po osvojení, a v případě potomků narozených před rozhodnutím je nutný jejich souhlas s osvojením, který není obligatorním požadavkem (na rozdíl od souhlasu manžela), ale může mít za následek, že soud osvojení neschválí. U nezletilých potomků je hranice pro udělení souhlasu 12 let (viz § 806 OZ), avšak dle nálezu ÚS z roku 2019 by měl soud brát v potaz i názor sedmiletého dítěte, jelikož i to dokáže vyjádřit svůj názor.

Ke kolizi právních úprav dochází v případě změny příjmení v rozsudku o osvojení. V roce 2018 řešil zvláštní senát kompetenční spor, jelikož v MatrZ je stanoveno, že ke změně příjmení může dojít jen na žádost, ačkoliv ze ZŘS vyplývá, že příjmení může být změněno i rozsudkem o osvojení (§ 451 odst. 2 ZŘS). Není zde jasné, zda ke změně dochází již samotným rozsudkem, nebo zaslání rozsudku matričnímu úřadu (soud jej zasílá vždy z důvodu změny zápisu v knize narození) či samotnou žádostí osvojence a rozsudek zde slouží jen k nahrazení souhlasů, jelikož pro změnu příjmení je vyžadován souhlas manžela osvojence, osvojitele a manžela osvojitele. Zvláštní senát se touto otázkou bohužel nezabýval, jelikož nebyla naplněna jedna ze zákonných podmínek pro řízení. Dle mého názoru se jedná o třetí případ, tedy že změna příjmení je sice uvedena v rozsudku, ale osvojenec musí o změnu příjmení požádat na příslušném matričním úřadě. Příjmení osvojence se může změnit buď

kompletně, tedy osvojenec ponese příjmení osvojitele a je-li v manželství, tak i jeho manžel, což je odraz historické úpravy osvojení. Ve výše zmíněném nálezu ÚS z roku 2019 soud řešil mimo jiné změnu příjmení nezletilého dítěte. Při změně příjmení nezletilého se nevyžaduje jeho souhlas a pro změnu příjmení postačí souhlas osvojence a jeho manžela (tedy rodičů nezletilého) a nikoliv jeho. Dalšími společnými následky je zachování subsidiární vyživovací povinnosti, a to, jak povinnost výživné poskytovat, tak právo výživné pobírat. Osvojenec se stává dědicem osvojitele v první zákonné třídě. Stejně jako v případě osvojení nezletilého, analogií dovozujeme, že i osvojení zletilého lze zrušit, pokud nedošlo ke konverzi na nezrušitelné osvojení.

OZ poprvé rozlišil dvě formy osvojení zletilého. Osvojení, které je obdobou osvojení zletilého je oblíbenější formou, jak vyplývá ze statistik, jelikož slouží k narovnání rodinných vztahů. Pro tento typ jsou stanoveny taxativní důvody, za kterých je možné osvojit. Pokud není naplněn ani jeden z nich, je možné využít druhou formu osvojení, jež není obdobou, pro kterou jsou stanoveny předpoklady pozitivní (důvod zvláštního zřetele a vzájemný přínos) a negativní (nesmí být na újmu důležitých zájmů pokrevních rodičů). Druhá podmínka je stanovena především z důvodů, že následkem tohoto typu zůstávají zachovány vztahy k původním rodičům a paralelně s ním vzniká stejný vztah s osvojitelem, ačkoliv není dořešena problematika rodného listu, který s touto multiplicitou rodičovství nepočítá.

Poslední kapitola byla věnována samotnému procesu řízení. Ačkoliv byl ZŘS přijat především z důvodu nutnosti procesní úpravy nových institutů v OZ, v případě osvojení zletilého nebylo myšleno na jeho členění a bylo zvoleno jednotné řízení pro obě formy. Dále zde není výslovně stanoveno podpůrné užití ustanovení o osvojení nezletilého, jako je tomu v hmotném právu, což je velký nedostatek, co se týče unifikace OZ a ZŘS.

Ačkoliv se osvojení zletilého vrátilo do právní úpravy po více jak půl století, bývá jej hojně využíváno a v českém právním řádu to institut chyběl, jelikož rodina je dynamicky vyvíjející se pojem a již dávno neplatí, že rodinou jsou jen rodiče a jim narozené děti.

Zdroje

Monografie

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, 227 s.

RADVANOVÁ, Senta a kol.: Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 213 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 400 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHÁLOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1380 s.

MELZER, F., TÉGL, P. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. 1. vydání. Praha: Leges, 2016, 2064 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 752 s.

JIRSA, Jaromír a kol. Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha III. Zvláštní řízení soudní. 1. vydání. Praha: Brain Team, 2015. 1079 s.

SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1054 s.

SVOBODA, Karel. Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 244 s.

MACKOVÁ, Alena a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 864 s.

LAVICKÝ, Petr a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, 1012 s.

WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací. 9.vydání. Praha: Leges, 648 s.

Příspěvky ze sborníků

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení včera, dnes a zítra. In DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel (ed.). 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2011, s. 470–481.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: Dvořák, J., Winterová, A. Osvojení – jméno s několika významy. Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám. 1. vyd., Praha: ASPI, 2005, s. 369-380.

Odborné články

ŠLEJAHOVÁ, Markéta. Vybrané projevy ochrany „slabší strany“ z pohledu civilního práva procesního. Bulletin advokacie, 2018, č.7-8, s. 46-50.

PLÍHAL, Tomáš. Četnost osvojení zletilého v letech 2014 až 2016. Bulletin advokacie, 2018, č. 7-8, s. 62-63.

PILÍK, Václav. Přiznání svéprávnosti nezletilému podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 10, s. 349-353.

TOMŠOVÁ, Eva. Úvaha nad schopností zletilého právně jednat. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 2016, č. 17, s. 595-599

KAVALÍR, Jakub. Úvahy nad aplikace § 852 ObčZ. *Soudní rozhledy*, 2016, roč. 2016, č. 11 - 12, s. 355-356

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, TELEC, Ivo. Výživné v novém občanském zákoníku. Bulletin advokacie, 2014, roč. 2014, č. 3, s. 23–31.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. O příbuzenství a švagrovství. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 2013, č. 8, s. 294-297

CELLAR, Milan. Důsledky osvojení pro dědické právo. *Ad Notam*, 2015, roč. 2015, č. 5, s. 7–9.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Osvojení v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní fórum*, 2011, roč. 8, č. 7, s. 302-304.

Internetové zdroje

SVOBODA, Karel. Řízení o osvojení zletilého [online]. vsehrd.cz, 11. června 2014 [cit. 6. listopadu 2019]. Dostupné na: <<https://www.vsehrd.cz/casopis/kategorie-obcanske-pravo-hmotne?search=%C5%99%C3%ADzen%C3%AD+o+osvojen%C3%AD+zletil%C3%A9ho>>

Zákonné předpisy

Zákon č. 946/1811 Sb. s. z., obecný zákoník občanský, ve znění k 1. 1. 1904

Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 Sb., účinném ke dni 1.6.1948

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb., účinném ke dni 1.9.1959

Zákon č. 142/1950 Sb., o konaní v občanských právních veciach, účinném od 1.1.1951

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, účinném ke dni 1.1.1951

Zákon č. 63/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., účinném ke dni 1.1.2013

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb., účinném ke dni 1.1.2013

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

Sdělení č. 209/1992 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících (Úmluva o ochraně lidských práv a svobod)

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízení soudních, ve znění pozdějších předpisů

Viz zákon č. 318/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 5.11.1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96

Nález Ústavního soudu ze dne 14.6.2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15

Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19

Usnesení Ústavního soudu ze dne 26.2.1998, sp. zn. II. ÚS 249/97

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23.6.2007, sp. zn. 33 Cdo 1371/2007

Usnesení zvláštního senátu zřízeného dle zák. č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, spis. zn. Konf 17/2018-06

Usnesení Ústavního soudu ze dne 1.11.2007, sp. zn. II.ÚS 1818/07

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka Pardubice ze dne 19.10.2016, sp. zn. 18 Co 235/2016

Abstrakt

V této diplomové práci se autorka zaměřuje na právní úpravu osvojení zletilého, které bylo navráceno do českého právního řádu po více jak šedesáti letech. Úvodní část práce je zaměřena na právní úpravy osvojení na území České republiky, a to od rakouského ABGB, přes zákon o osvojení účinný za první republiky, které ovlivnily dnešní úpravu, až po současnou úpravu osvojení v občanském zákoníku účinném od 1.1.2014. Ve druhé části jsou rozebrány společné instituty pro obě formy osvojení zletilého, zejména základní definiční pojmy, jako je osvojení, zletilost, svéprávnost a korektiv dobrých mravů, dále pak problematika udělení souhlasu dalšími osobami a společné právní následky, zejména přijetí, vyživovací povinnost a dědické právo. Následuje rozlišení typů osvojení zletilého, kterými jsou osvojení obdobné osvojení nezletilého a osvojení, jež není obdobou a hlavní rozdíly mezi těmito formami. Poslední kapitola se zabývá procesní úpravou řízení o osvojení, a to náležitostmi návrhu, účastníky řízení, obligatorními důkazními prostředky a samotným jednáním a rozhodnutím. V závěru se autorka věnuje shrnutí poznatků získaných během psaní práce a jejich kritickým zhodnocením.

Abstract

In this diploma thesis the author focuses on legal regulations of an adult adoption, which has been reintegrated into Czech legal system after over sixty years. The Introductory part of this thesis focuses on historic legal regulations of an adult adoption in Czech Republic, from Austrian ABGB, to the Adoption Act during the first Czechoslovakian Republic which both influenced today's regulations in Civil Code valid from 1.1.2014. The second part of this thesis focuses on analysis of common institution for both forms of an adult adoption. Mainly on foundational definitions, like adoption, legal age, legal capacity and good manners. And discusses issues connected with adoption approval from involved parties and its legal repercussions, change of adoptee's surname, maintenance obligations and heritage rights.

Afterwards the thesis discusses both forms of adult adoption, that being adoption of an adult, which is like the adoption of child and adoption that functions on its own basis and also on the description of main differences between these two forms. Last chapter of this thesis focuses on trial regulations of adoption process, that being adoption proposal appurtenances, involved parties, evidence, the trial and adjudication itself. In the conclusion the author summarises collected findings discussed in the thesis and evaluates the adoption system in general.

Klíčová slova

Osvojení

Osvojenec

Osvojitel

Zletilost

Svéprávnost

Dobré mravy

Příbuzenství

Vyživovací povinnost

Dědění

Souhlas

Keywords

Adoption

Adoptee

Adopter

Majority, Legal age

Legal capacity

Good manners

Family relationship

Maintenance obligation

Inheritance

Consent